

**Національний університет «Чернігівський колегіум»
імені Т. Г. Шевченка**
Факультет дошкільної, початкової освіти і мистецтв
Кафедра дошкільної та початкової освіти

Кваліфікаційна робота

освітнього ступеня: «магістр»

на тему:

**«ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗА ДОПОМОГОЮ ЕКОЛОГІЧНОЇ
КАЗКИ»**

Виконала:
Студентка II курсу, 61 групи
Спеціальності 013 «Початкова освіта»
Пельо Катерина Володимирівна

Науковий керівник: к. біол. н.,
доцент Коваль Вікторія Олександрівна

Чернігів - 2022

Роботу подано до розгляду «___» _____ 2022 року.

Студентка

_____ (підпис)

_____ (прізвище та ініціали)

Науковий керівник

_____ (підпис)

_____ (прізвище та ініціали)

Рецензент

_____ (підпис)

_____ (прізвище та ініціали)

Кваліфікаційна робота розглянута на засідання кафедри *дошкільної та початкової освіти*

протокол № _____ від «___» _____ 2022 р.

Студентка допускається до захисту даної роботи в екзаменаційній комісії.

В. о. зав. кафедри

_____ (підпис)

Ірина ТУРЧИНА

(прізвище та ініціали)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ШЛЯХІВ ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ	
1.1 Сутність поняття екологічна компетентність.....	7
1.2. Методи і форми формування екологічної компетентності молодших школярів.....	13
1.3. Застосування екологічної казки на уроках у початковій школі	23
Висновки до розділу I.....	29
РОЗДІЛ II. ДОСЛІДЖЕННЯ ТА АНАЛІЗ ВПЛИВУ ЕКОЛОГІЧНОЇ КАЗКИ НА ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ	
2.1. Аналіз типових освітніх програм НУШ та підручників «Я досліджую світ» щодо формування екологічної компетентності учнів.....	30
2.2. Експериментальна перевірка ефективності застосування екологічної казки для формування екологічної компетентності учнів початкової школи.....	39
2.3. Рекомендації для вчителів з формування екологічної компетентності молодших школярів.....	54
Висновки до розділу 2.....	55
ВИСНОВКИ.....	57
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	60

ВСТУП

Актуальність. Однією з основних ідей модернізації природничо-наукової освіти є формування екологічної компетентності особистості учнів. Сучасні дослідження вказують на те, що екологічна освіта та виховання підростаючого покоління, здатні в перспективі вирішувати не лише загально географічні, а й глобальні екологічні проблеми у зв'язку з цим важливим моментом є формування у школярів екологічної компетентності.

Найбільш продуктивним для формування та розвитку екологічної культури є старший дошкільний та молодший шкільний вік [8].

Найважливіша роль у вирішенні сучасних екологічних проблем відведена екологічній освіті. Проблема екологічної компетентності особистості та її розвитку є предметом низки психолого-педагогічних досліджень. Згідно положень ООН формування екологічної компетентності громадян є одним з головних завдань освіти для сталого розвитку, який у «Порядку денному на XXI століття» визначено таким, що «задовольняє потреби теперішнього часу, не ставлячи під загрозу здатність майбутніх поколінь задовольняти свої власні потреби».[7,с.16]

У школярів початкової школи виникають первинні знання про природу і навички її заощадження, це зумовлено тим, що ефективність екологічного виховання учнів молодших класів забезпечується їх особливостями: здатністю до яскравого емоційного відгуку, схильністю до наслідування, велика чутливість до виховних впливів, цікавість. Молодший школяр більш вразливий, близький до природи, допитливий. У період навчання в початкових класах він навчається вчитися, і в цей період легше прищепити йому екологічні знання, вміння, навчити любити природу, берегти її.

Екологічне виховання включає у собі творчий пошук, у якому можна назвати такий напрямок, як екологічні казки, які розкривають навколишній світ, дають початкові ставлення до природі. Казки – це особливий світ дитинства, невимушена обстановка, задушевний настрій, доброта та радість. Інтерес дітей до екологічної казки визначається, насамперед, новизною сюжету, наявністю незвичайних персонажів, їх дій, і навіть кінцевим результатом. Велику роль відіграють наступні фактори: доступність матеріалу, захоплююча форма розповіді з елементами загадковості. Дослідження проблем екологічної освіти учнів початкових класів є об'єктом наукових пошуків Н. Бібік, Т. Байбари, В. Бондаря, В. Вербицького, М.Король, С. Садовенко, О.Пометун, Н.

Пустовіта, О. Савченко та ін. Вчені вказують на необхідність узгодженої діяльності учителя й учнів, що здійснюється у встановленому порядку; наслідування дітьми ведення ощадливого домогосподарювання; володіння економічною грамотністю.

Проте аспект впливу екологічних казок на розвиток екологічної компетентності залишається маловивченим. Свідоме і дбайливе ставлення кожної людини до природи можливе лише за наявності екологічної культури, широких екологічних знань, які мають формуватися, починаючи з дитинства. У контексті даного дослідження необхідне більш детальне вивчення процесу формування екологічної компетентності учнів початкових класів, а саме завдяки використанню екологічної казки. Все це зумовило вибір теми дослідження «Формування екологічної компетентності молодших школярів за допомогою екологічної казки».

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити ефективність застосування казки на формування екологічної компетентності молодших школярів.

Досягнення вказаної мети зумовило виконання наступних завдань:

1. Проаналізувати сутність поняття «екологічна компетентність» у науковій літературі.
2. Проаналізувати застосування різних методів навчання для формування екологічної компетентності учнів.
3. Дослідити ефективність застосування казки для розвитку екологічної компетентності молодших школярів.
4. Розробити методичні рекомендації для вчителів щодо використання екологічної казки на уроках у початковій школі.

Об'єкт дослідження: освітній процес у початковій школі.

Предмет дослідження: художня казка, як метод формування екологічної компетентності молодших школярів.

Методи дослідження: теоретичні (вивчення та аналіз психолого-педагогічної літератури щодо формування екологічної компетентності молодших школярів); емпіричні (педагогічний експеримент); статистичні: (статистична обробка результатів дослідження).

Апробація матеріалів результатів кваліфікаційного дослідження відбувалася на конференціях:

1. ІХ Всеукраїнській науково-практичній студентській інтернет-конференції «Науковий простір студента: пошуки і знахідки», м. Київ (28 квітня 2022р.)

2. III Міжнародна науково-практична конференція «MODERN RESEARCH IN WORLD SCIENCE», м. Львів (12-14 червня 2022р.)

3. IV Всеукраїнський онлайн-форум « Креативні вчителі: стратегії успіху», м. Одеса (16 червня 2022 р.)

4. I Всеукраїнську студентську науково-практичну конференцію «Освіта XXI століття: Аксіологічний вимір», м. Нікополь (02 грудня 2022 р.)

Публікації. За матеріалом магістерської роботи було опубліковано тези:

1. Пельо К.В. Використання екологічної казки у формуванні екологічної компетентності молодших школярів The 3rd International scientific and practical conference - Modern research in world science (June 12-14, 2022) SPC -Sci-conf.com.ua, Lviv, Ukraine. 2022. С.984-988.

2. Пельо К.В. Екологічна освіта у Новій українській школі. Освіта XXI століття: аксіологічний вимір: збірник матеріалів I Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції (м. Нікополь, 2 грудня 2022 року). Нікополь : Навчально-методичний кабінет, 2022. С. 219-222

Експериментальна база дослідження. Дослідження проводилось у Количівському ліцеї Іванівської сільської ради Чернігівського району Чернігівської області. В експерименті щодо ефективності застосування екологічної казки у формуванні екологічної компетентності молодших школярів були залучені учні 2-го та 4-го класів (класні керівники – Теплуха Ганна Василівна, Холявко Наталія Петрівна).

Для опитування вчителів щодо обізнаності методів формування екологічної компетентності були залучені вчителі цієї школи та студенти 2 курсу магістратури спеціальності «Початкова освіта» Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка, факультету дошкільної, початкової освіти і мистецтв.

Вибірка складала: загальна кількість 54 респондентів (учнів та вчителів).

Обсяг і структура роботи. Магістерська робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел (60 найменувань) та додатків. Обсяг магістерської роботи складає з 59 сторінок основного тексту (без додатків). Робота проілюстрована 3 таблицями, 20 рисунками.

РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ШЛЯХІВ ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

1.1 Сутність поняття екологічна компетентність

Довгий час основною причиною виникнення екологічних проблем вважалося застосування недосконалих промислових та сільськогосподарських технологій. Більш ґрунтовний аналіз вказав на те, що розв'язання цих проблем неможливе без розширення екологічної культури суспільства. В сучасному освітньому процесі пріоритетним стає компетентнісний підхід.

Одним із найголовніших пріоритетів розвитку освіти є формування екологічної компетентності громадян України, що врегульовано низкою інших законодавчих документів та проголошено деклараціями ООН. Базою екологічної грамотності мають виступати природничі знання: закони життя живої природи і розуміння того, як необхідно жити, щоб не порушити гармонії навколишнього середовища [3,ст.4].

Споживче ставлення до природного середовища, спрощене розуміння глобальних екологічних проблем, є наслідком низького рівня екологічних знань чи їх відсутність. Тому формування нового екологічного мислення на засадах спільного розвитку природи та суспільства неможливо без широкої екологічної освіти та виховання.

На думку Г. Пустовіт, «екологічне виховання – це процес формування гуманного, відповідального, бережливого ставлення людини до природи як унікальної цінності; утвердження у поглядах, переконаннях, моральних установах принципів раціонального природокористування, готовності до самообмеження і природоохоронної діяльності» [59,ст. 64].

При зіставленні понять екологічної культури та екологічної компетентності необхідно звернути увагу на те, що екологічна культура – більш обширна категорія, оскільки є необхідною особистісною якістю кожної людини, незалежно від її віку, освіти і т.д. В той час як екологічна компетентність відображає рівень, якість та, відповідно, передбачає оволодіння екологічною культурою.

Екологічна компетентність, ця сфера людського буття, де слід знаходити відповіді на екологічні труднощі, оскільки в її підставі лежать загальнолюдські цінності. Якість взаємодії людини з навколишнім

середовищем постійно відображає той рівень культури, носієм якого він є. Екологічна компетентність передбачає високий рівень умінь людини здійснювати грамотну екологічну діяльність. Певний рівень ставлення до природи допомагає усвідомити його ціннісне ставлення до природи та свою відповідальність за наслідки спілкування із нею.

В рамках даного дослідження є необхідним визначити сутність поняття «компетентність» та «компетенція».

У Законі «Про освіту» компетентність визначається як «динамічна комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність» [21].

Компетентність розуміється як сукупність особистісних якостей учня (ціннісно-сміслових орієнтацій, знань, умінь, навичок, здібностей), зумовлених досвідом його діяльності у певній соціально та особистісно-значущій сфері. Під ключовими компетенціями маються на увазі найбільш універсальні за своїм характером і ступенем застосування компетенції.

Під компетенцією слід розуміти певне коло діяльності, наперед визначену систему питань, в яких особистість повинна бути обізнана, тобто володіти певним набором знань, умінь, навичок та власного до них ставлення.

За дослідженнями І. Зязюн зміст освіти, що побудований на основі компетентності не зорієнтований лише на знаннях, а пропонує цілісний досвід вирішення життєвих проблем, виконання ключових функцій, що належать до багатьох сфер культури, і, відповідно, виконання багатьох соціальних ролей [24, с.117].

Компетентнісний підхід визначається як сукупність загальних принципів реалізації ідей освіти, відбору змісту, організації процесу творення та оцінки його результатів. В основному це розуміння можна звести до основних напрямків, що детермінують зміст освіти:

- розвиток у учнів здатності самостійно вирішувати проблеми у різних сферах та видах діяльності на основі використання соціального досвіду;
- вирішення пізнавальних, світоглядних, моральних та інших проблем;
- створення умов формування в учнів певного досвіду;
- визначення рівнів освіченості, досягнутих учнями з поетапної оцінки освітніх результатів.

У Державному стандарті початкової освіти до ключових компетентностей належить «екологічна компетентність, що передбачає усвідомлення основи екологічного природокористування, дотримання правил природоохоронної поведінки, ощадного використання природних ресурсів, розуміючи важливість збереження природи для сталого розвитку суспільства» [17].

Компетентнісний підхід в екологічній освіті спрямований на забезпечення єдності інтелектуального та емоційного сприйняття природи з практичною природоохоронною діяльністю. Важлива роль у формуванні екологічної культури відводиться на засвоєння школярів традицій українського народу у відносинах людини з природою [39].

Екологічна компетентність – це самостійний вибір людини, в якій відображається ступінь її відповідальності за навколишній світ. Це характеристика як наукового способу ставлення до світу, а й загалом людини як істоти розумної. Екологічна компетентність – це процес, який безпосередньо пов'язаний із оволодінням, підвищенням знань, технологій та досвіду, а також передачею одному поколінню іншому в виді моральних імперативів.

Вчені вбачають екологічну компетентність, як готовність і здатність суб'єкта до практичного виконання завдань, наявність низки особистісних якостей у поєднанні з необхідним запасом знань і вмінь ефективно діяти в проблемних ситуаціях, які виникають у різних сферах життєдіяльності, та знаходити доцільні шляхи їх розв'язання [44, 22].

У початкових класах у школярів виникають первинні знання про природу і навички її заощадження, це зумовлено тим, що ефективність екологічного виховання учнів молодших класів забезпечується їх особливостями: здатністю до яскравого емоційного відгуку, схильністю до наслідування, велика чутливість до виховних впливів, цікавість.

Молодший школяр більш вразливий, близький до природи, допитливий. У період навчання в початкових класах він навчається вчитися, і в цей період легше прищепити йому екологічні знання, вміння, навчити любити природу, берегти її.

Екологічна компетентність виявляється в здатності учня самостійно переносити та комплексно застосовувати загальнонавчальні вміння та предметні знання, сформовані на різних навчальних предметах, у навчальних соціально-проблемних екологічних ситуацій; оцінювати варіанти ризиків та шляхів їх вирішення, включаючи особисту участь.

Сутнісною характеристикою екологічної компетентності учнів початкової школи В. Маршицька вважає їх здатність до ситуативної діяльності в побуті та природному оточенні, коли набуті екологічні знання, навички, досвід і цінності актуалізуються в умінні приймати рішення і виконувати адекватні дії, осмислюючи їх наслідки для довкілля [34, с.20].

На думку О. Пруцакової, основу екологічної компетентності складають знання, що належать до інформаційно-пізнавальної складової екологічної культури [59, с.36].

Екологічна компетентність, ця сфера людського буття, де слід знаходити відповіді на екологічні труднощі, оскільки в її підставі лежать загальнолюдські цінності. Якість взаємодії людини з навколишнім середовищем постійно відображає той рівень культури, носієм якого він є. Екологічна компетентність передбачає високий рівень умінь людини здійснювати грамотну екологічну діяльність.

Найпоширенішою формою екологізації змісту початкової освіти є наповнення предметів гуманітарно-природничого циклу екологоосвітнім матеріалом протягом усього періоду навчання. Збагативши учнів науковими знаннями про об'єкти і явища природи, ми матимемо змогу сформувати основні рівні екологічної компетенції. Адже захищати й любити можна те, що добре знаєш [15, с.23].

Екологічна освіта і має сформувати переконаність кожного індивіда у необхідності пріоритету загальнолюдських цінностей. Екологічна компетентність людини має на увазі зіставлення локальних дій з їх регіональними та глобальними екологічними наслідками (діючи локально - мислити глобально).

Таким чином, особливої значущості набуває діяльність загальноосвітніх установ з формування екологічно компетентної особи, яка має екологічні знання про навколишній світ, усвідомлює універсальну цінність природи, дотримується правил поведінки та діяльності в природі, оцінює та попереджає потенційні наслідки своїх вчинків.

Відповідно, екологічна компетенція передбачає внутрішню готовність індивіда здійснювати дії, які корисні йому побічно: вони пов'язані із задоволенням його потреб сьогодні, а передбачають їх задоволення у майбутньому, зокрема й нового покоління людей. Завдання сталого розвитку передбачають психологічної готовності від особистості, як до свідомої економії всіх природних ресурсів, незалежно

від своїх дефіцитності у своїй місцевості, так і перегляду звичних методів задоволення матеріальних потреб [53, с. 105].

Екологічна компетентність молодшого школяра, це не лише природоохоронні знання, вміння та навички, а й особливий внутрішній світ. В його основі лежить ставлення дітей до світу природи. При цьому відповідальність за природу стає рівною любові до неї. Для вирішення цього завдання потрібне формування загальної екологічної компетентності людини.

Дитина молодшого шкільного віку починає також виявляти інтерес до людських відносин і знаходити своє місце в системі даних відносин, діяльність молодших школярів набуває особистісної природу і далі оцінюється з позицій законів, прийнятих у сучасному суспільстві.

Таким чином, поняття «екологічна компетентність» включає знання основних законів природи, усвідомлення необхідності слідувати цим законам і діяти відповідно до них у будь-якій особистій та громадській діяльності, прагнення до раціональності в ході особистого та промислового використання природних ресурсів, формування почуття свідомого ставлення до природних ресурсів, навколишнього світу, здоров'я людини.

Екологічна компетентність із її спрямованістю на виховання відповідального ставлення до навколишнього середовища має бути стрижнем і обов'язковою складовою загальноосвітньої підготовки учнів початкової школи. У зв'язку з цим метою формування екологічної компетентності є розвиток відповідального ставлення до навколишнього середовища, що будується на основі екологічної свідомості.

Аналіз компонентів екологічної компетентності вказує на те, що в її структурі науковці виділяють різну кількість компонентів (від 3 [34] до 5 [51]). У кожній із структур є компоненти, що містять знання, вміння та навички і особистісне ставлення учнів до екологічних проблем.

Згідно твердження В. Шарко всі різновиди компетентностей, у тому числі й екологічна, є видовими поняттями по відношенню до родового поняття «компетентність», тому вони повинні включати когнітивний, діяльнісний і особистісний компоненти [60].

Почнемо з когнітивного компоненту, оскільки він є основою відповідального ставлення особистості до природи, екологічно спрямованого мислення, практичних навичок екологічно доцільної поведінки в системі «людина – природа», мотивації та активної природоохоронної діяльності, усвідомлення власної причетності до збереження, відтворення й охорони природного середовища.

Когнітивний компонент передбачає формування системи екологічних знань (природничо-наукових, світоглядних, нормативно-правових, практичних), способів мислення, що виступають орієнтовною основою для екологічної діяльності.

Діяльнісний компонент забезпечує опанування учнем світоглядних знань у процесі формування природничо-наукової картини світу на основі наукових знань про природу, які є основою для формування екологічної культури і поведінки школярів у природі.

Особистісний компонент спрямований на усвідомлення себе частиною природи через формування екопсихологічної свідомості, забезпечує усвідомлення необхідності ведення здорового способу життя та його ролі для саморозвитку й самореалізації особистості, сприяє формуванню особистісної компетентності школярів; забезпечує усвідомлення учнями сутності людини, норм її поведінки у природному середовищі.

Відповідно до зазначених умов освоєння екологічної компетентності можна вважати успішним, якщо учень:

- готовий до непрагматичної взаємодії зі світом природи, до співпраці з іншими людьми, до вираження та відстоювання власної точки зору, до практичної діяльності з вирішення проблем місцевого співтовариства та підвищення якості життя;

- має уявлення про екологічні системи, відносини, зв'язки та протиріччя; про місце людини у біосфері; про концепцію та принципи сталого розвитку; про глобальні, регіональні, місцеві та особисті екологічні проблеми, їх сутність та різноманітність; можливі шляхи вирішення;

- знає екологічні права та обов'язки громадян; нормативно-правову основу вирішення екологічних проблем; про форми участі громадськості у процесі прийняття екологічних рішень; алгоритм вирішення проблем; способи прийняття рішень;

- контролює свою поведінку, щоб не заподіяти шкоди навколишньому середовищу; виявляє ініціативу у проведенні екологічних акцій, з бажанням бере участь у них та залучає інших; висловлює свої знання, емоції, почуття у творчих роботах (малюнках, оповіданнях, віршах);

- усвідомлює та цінує можливість самореалізації та вільного самовираження спільно з природою; якість життя; різноманітність; думка інших людей, як і власну думку; динамізм та мінливість навколишнього світу.

1.2.Методи і форми формування екологічної компетентності молодших школярів

Згідно нового Державного стандарту початкової освіти (2018), екологічна освіта у формуванні в учнів свідомого екологічного мислення, високої екологічної культури та екологоцентричного підходу до взаємин між людиною і природою. Саме тому виникає необхідність у формування молодших школярів обґрунтованої екологічної поведінки у природі, оволодіння елементарними дослідницькими вміннями [17].

З метою подолання низького рівня екологічної компетентності необхідно дібрати доцільні засоби та методи екологічного виховання. Їх комплексне використання дозволяє сформувати цілісне ставлення до природи, вміння оцінити власну та іншу поведінку щодо природи, впевнено використовувати власні знання для зберігання екології та примноження екологічних знань, що в подальшому забезпечує розвиток екологічної компетенції молодших школярів.

Первинною ланкою у становленні екологічно свідомої особистості є початкова школа, оскільки саме цей період є сензитивним для формування емоційного сприйняття світу дитиною. Допитливість та підвищений інтерес до спостереження за природою та вивчення її особливостей має ключову роль в організації екологічного навчально-виховного процесу [22,с.25]. Відомо, що в практиці світових освітніх систем існує два підходи до реалізації екологічної освіти: 1) екологізація навчальних предметів, відповідно до специфіки їхнього змісту; 2) введення в навчальний план спеціального предмета екологічного змісту. Як свідчить шкільна практика, вищезазначені два підходи до екологічної освіти повинні існувати (спрацьовувати) одночасно. У початковій школі введення окремого предмета екологічного змісту недоречно, тому що це пов'язано з віковими особливостями розвитку дітей і обмеженістю загальних (біологічних) знань, на яких формуються екологічні. Тому виховання екологічно мотивованого учня початкової школи відбувається через екологізацію навчальних предметів. [25, с.32].

У початкових класах у дітей розвиваються обсяг первинних знань про природу та навички її збереження, це обумовлено тим, що ефективність екологічного виховання учнів молодших класів забезпечується їх особливостями: здатність до яскравого емоційного відгуку, схильністю до наслідування, велика чутливість до виховних впливів, цікавість [16, с. 102].

Кожна з форм організації навчально-виховного процесу дозволяє стимулювати різноманітні види пізнавальної діяльності учнів. Таким чином, самостійна робота з різними джерелами інформації дозволяє накопичити фактичний матеріал та розкрити сутність проблеми. В той час, гра формує досвід прийняття більш доцільних рішень, самостійність, розвиває творчі здібності, дозволяє зробити власний внесок у вивчення та збереження місцевих екосистем та пропаганду цінних ідей.

Екологічна компетентність реалізується в новому інтегрованому курсі «Я досліджую світ», де поєднуються такі освітні галузі, як громадянська та історична, соціальна та здоров'язбережувальна й природнича. Метою навчальної програми даного курсу є особистісний розвиток молодших школярів на основі формування цілісного образу світу в процесі засвоєння різних видів соціального досвіду [43].

На перших етапах найбільш вдалими методами можна вважати ті, що дозволяють аналізувати та корегувати екологічні ціннісні орієнтації школярів, враховувати їх потреби. Вчитель формуючи власну промову завдяки фактів, суджень викликає емоційні реакції школярів, формує в них власне ставлення до проблеми, що можливо здійснити завдяки досвіду спостережень попередніх дошкільників.

Під час розмови на уроках та позакласних занять необхідно використовувати ті спостереження, в якій буде акцентована увага на найсуттєвіших ознаках, особливостей та властивостей об'єктів природи [59].

На етапі формування екологічної проблеми особливої ролі набувають методи, що формують в учнів самостійність. Завдання спрямовані на виявлення протиріч у взаємодії суспільства та природи, на формування проблеми та зародження ідей про шлях її вирішення. Дискусії дозволяють стимулювати прояв власного ставлення до тієї чи іншої проблеми, оцінювати реальні екологічний стан та здійснювати пошук можливостей їх вирішення.

Також є важливим вираження власної думки, переживань творчими засобами (малюнок, вірші, твори). Мистецтво дозволяє компенсувати переважну кількість логічних елементів пізнання.

На етапі теоретичного обґрунтування способів гармонійного впливу суспільства і природи є актуальною розповідь. В момент розповіді здійснюється науково обґрунтований аналіз наукової літератури з приводу актуальних екологічних проблем, з урахуванням факторів різних рівнів (глобального, регіонального, локального).

За допомогою різних форм та методів екологічної освіти можна вирішити проблему екологічного виховання школярів. Провідну роль, як відомо, у вихованні дитини молодшого шкільного віку відіграє школа, яка організовує прогрес формування екологічної культури, який включає два аспекти: навчальну і позанавчальну роботу [10, с.234].

Постановка цілей є ключовим компонентом педагогічного процесу. Метою екологічної освіти є формування системи наукових знань, поглядів та переконань, що забезпечують розвиток відповідального ставлення школярів до навколишнього середовища у всій їх діяльності, формування екологічної культури.

Екологічне виховання – психолого-педагогічний процес впливу на людину з метою формування у неї знань наукових основ природокористування, необхідних переконань і практичних навичок, певної орієнтації та активної соціальної позиції в галузі охорони довкілля, раціонального природокористування й відтворення природних ресурсів [41, с.43].

Традиційно для екологічного виховання учнів початкових класів у процесі реалізації природничої освітньої галузі застосовують наступну класифікацію методів:

1. Пояснювально-ілюстративні: бесіда, пояснення, розповідь.
2. Репродуктивні: завдання екологічного змісту; спостереження за сезонними змінами у природі; опорні схеми; варіативні завдання.
3. Проблемного викладу: пояснення, спостереження, бесіда.
4. Частково-пошукові: загадки, ребуси, кросворди, вікторини, цікаві вправи, фенологічні спостереження, опорні схеми.
5. Дослідницькі: спостереження за сезонними змінами у природі, перевірка народних прикмет про взаємозв'язки в природі шляхом спостережень, проблемні завдання [30, с.39–40].

Пізнавально-дослідницька діяльність є одним із методів сучасного навчально-виховного процесу. Дослідницька діяльність ставить учня в роль дослідника, що може віднайти щось нове та цінне для себе. Даний підхід дозволяє учням ставати повноцінними учасниками творчого процесу, а не пасивним споживачем готової інформації.

В ході дослідницької діяльності можливо забезпечити школярів необхідними знаннями, вміннями, навичками для освоєння стрімко наростаючого потоку інформації, орієнтації в ньому і систематизації матеріалу. У ході даного виду розвивається мислення, увага, пам'ять та ключове – розвивається власне ставлення людини до навколишніх явищ [33, с.96]. Дослідницька діяльність передбачає наступні етапи:

постановка мети; створення плану дослідження; відбір необхідних приладів та матеріалів; збір необхідних установок; проведення дослідження та формулювання висновків.

Застосовуючи дослідницький метод, необхідно враховувати його основну мету – навчити учнів самостійно пізнавати природу [45, с.46]. Доцільно пропонувати такі завдання, які б забезпечували творче застосування основних знань про природу при вивченні інтегрованого курсу «Я досліджую світ», оволодіння рисами творчої діяльності, поступове зростання складності природознавчих проблем.

Дослідницький метод допомагає сформувати пізнавальний інтерес, позитивну мотивацію до процесу навчання, полегшує процес запам'ятовування інформації. Діти знайомляться з науковим методом вивчення навколишнього світу. Дослідницький метод навчання можна використовувати будь-якому етапі навчання.

Даний метод буде доречний під час освоєння нових знань, під час практичних робіт. Важливу роль відіграють і самостійні домашні експерименти. З урахуванням вікових особливостей учнів можна застосовувати даний метод, як в початковій, так і в старшій школі.

На ефективність екологічної освіти впливає вибір форм та методів навчання, особливо такі, що ставлять школярів у становище дослідників та першовідкривачів. Метод проектів є перспективним в для реалізації цієї мети [6].

В ході використання методу проекту відбувається спілкування учнів, їх співробітництво у знаходженні спільного розв'язання проблем; формується спільна та індивідуальна відповідальність. У молодших школярів формуються здатності виділяти головне, ставити цілі та завдання для їх досягнення. Результатом роботи стає вирішення тієї чи іншої екологічної проблеми. Цей дієвий метод (проектна діяльність) надає можливість учителю показати учням зразки наукового знання природи, наукового вирішення проблем взаємозв'язку між неживою і живою природою, а учням – стежити за ходом думки, логікою доказу і засвоювати знання про цілісність природи.

Під поняттям «метод проектів» ми можемо розуміти педагогічний метод (технологію), спрямований на придбання нової інформації та застосування, а не тільки інтеграцію фактичних знань. Головним завданням у процесі навчання за методом проектів стає дослідження учнями, спільно з учителем. Учні виконують більшу частину роботи самі чи групою. Вони самостійно планують роботу, виконують її,

аналізують по ходу виконання та найголовніше – вони повинні розуміти, навіщо вони це роблять [43].

На першому етапі – вчитель заявляє про мету проекту та створює позитивний мотиваційний настрій. Другий етап є підготовчим. Цей етап містить наступні складові:

- визначення ключових завдань проекту;
- підготовка плану;
- встановлення критерій оцінки результатів;
- узгодження способів спільної діяльності (від максимальної допомоги вчителя до учнівської самостійності).

Третій етап є інформаційно-операційним. В ході даного етапу школярі збирають необхідний матеріал, працюють з літературою, безпосередньо виконують проект; учитель спостерігає, підтримує, надає потрібну інформацію.

Четвертий, заключний етап – рефлексивно-оцінний. В ході цього етапу школярі представляють власні проекти, колективно обговорюють, проводять оцінку результатів. Також учні здійснюють усну та фіксовану оцінку своїх результатів, вчитель оцінює діяльність учнів.

Ще одним з важливим методом формування екологічної компетентності школярів є праця у класному куточку живої природи. Дбаючи про рослини та тварин, діти пам'ятають порядок поливу, годування, дозування їжі. Водночас вони звертають увагу на поведінку тварин: птах неспокійно кричить - немає води чи корми; риба піднімається до поверхні води, і тикає головою. недостатньо кисню, листя в'яне - недостатньо води або світла.

В результаті діти розвивають уявлення про вплив людської діяльності на об'єкти природи (як позитивні, так і негативні). Наприклад, одним із широко використовуваних методів є спостереження. За допомогою спостережень можна визначити зміни у зростанні та розвитку рослин. Щоб зробити це, вчителю необхідно ретельно розглянути з дітьми структуру стебла, форму та колір листя та квітів, а також розповісти про конкретні характеристики догляду за ним, що не завжди можливо під час уроку.

Підтримка пізнавальна діяльність учнів стимулює моделювання екологічних ситуацій морального вибору, які узагальнюють досвід прийняття рішень, формують ціннісні орієнтації, розвивають інтереси та потреби школярів [11]. Використання вчителем у цьому процесі

пояснювально-ілюстративного методу допомагає учням поглиблювати інформацію про навколишнє середовище, завдяки застосуванню:

- усного слова (розповідь, дискусія);
- друкованого слова (підручники, посібники);
- наочних посібників (картини, натуральні природні об'єкти),
- практичного показу способів діяльності у природі (догляд за рослинами та тваринами у живому куточку, на шкільному подвір'ї тощо).

При цьому діти слухають, дивляться, читають, спостерігають, співвідносять нову інформацію про природні об'єкти з раніше засвоєною і запам'ятовують нову інформацію, аналізують новітні спостереження. Користуючись цим методом можливо довести свідомості молодших школярів зміст, суть і значення народних традицій ставлення до природи.

Для формування в учнів навичок і вмінь, а водночас і для досягнення другого рівня засвоєння знань, учителю необхідно спрямовувати діяльність школярів на неодноразове відтворення здобутих раніше знань про народні традиції ставлення до природи (репродуктивний метод) [50, с.20].

Поступово у формуванні екологічної компетентності школярів набуває оберту застосування методів проблемного навчання. У рамках методу проблемного викладу вчитель може визначати перед учнями проблему, сам її вирішувати, але при цьому показувати шлях вирішення в його суперечностях, розкривати хід думки [47].

Проблемне навчання допомагає досягти відразу кількох цілей:

- розвиток творчого мислення;
- розвиток навичок самостійної роботи;
- розвиток здатності до самонавчання;
- формування дослідницької активності.

Безпосереднім результатом проблемного викладу буде засвоєння способу і логіки вирішення даної проблеми або даного типу проблем, але ще без уміння застосовувати їх самостійно. Отже, суть методу проблемного навчання полягає у мистецтві створювати проблемні ситуації та знаходити способи їх вирішення. Найскладніше в цьому методі створити правильну проблемну ситуацію. Перш за все запропонована учням проблема повинна бути доступною для даного вікового періоду. Необхідно враховувати особливості молодшого шкільного віку.

Поставлена проблема не повинна вирішуватися за допомогою вже наявних знань та навичок, тобто повинна спонукати до висування нових ідей та пошуку нових знань. Необхідно формувати новітні завдання та їх рішення в подальшому. Проблемна ситуація має містити у собі протиріччя та викликати інтерес своєю незвичністю та нестандартністю. Таким чином, за допомогою даного методу вчитель може вказати народні прикмети «Ластівки літають низько – перед дощем», «Риби вискакують з води і ловлять комах – на дощ». Учитель повинен сформулювати проблему: «Чому птахи перед дощем спускаються нижче до землі, а риби вискакують із води?».

Проблемний виклад учителю доцільно будувати на науковому матеріалі, а саме факт, що перед дощем підвищується вологість повітря, крила комах звожуються, і, відповідно стають важкими, таким чином спускаються нижче до землі. Птахи та риби живляться комахами, саме тому перед дощем птахи літають низько над землею, а риби вискакують із води, щоб зловити комах. Таким чином, вчитель доводить цілісність природи.

У рамках частково-пошукового, або евристичного методу вчитель може спрямувати діяльність школярів на самостійне виконання окремих кроків до пошуку знань про природні об'єкти [20, с. 100-103].

Наприклад, можливо висунути на розміркування прислів'я: «Квітень – з водою, травень – з травою». Відповідь учні будуть формувати передусім спираючись на вже набутих знаннях, життєвому досвіді, а також спостереженні. Діти мають висловлювати свої судження: чому ж, коли у квітні багато вологи, то у травні виростають розкішні трави. Усі відповіді учнів учитель має узагальнити і зробити висновок про взаємозв'язки у природі, про залежність росту і розвитку рослин від атмосферних опадів.

Природничо-екологічні ігри та їх завдання дають змогу дитині відчувати частиною природи себе, реагувати на проблеми, викликають бажання природі допомогти, захистити її від небезпеки,. Зокрема, такими можуть бути «Казка про маленьку хмаринку», «Із чистої, прозорої краплинки», «Чому пташка дзвінко співає?», та інші [57, с. 22].

Розрізнення окремих методів формування екологічної компетентності має важливе значення для розуміння й організації різних видів діяльності учнів. Проте це не означає, що в реальному навчальному процесі ці методи необхідно відокремлювати один від одного, навпаки, їх доцільно реалізовувати в поєднанні, паралельно один одному [54].

Залежно від методів навчання можна також реалізувати різні форми екологічної освіти:

- за кількістю дітей: індивідуальне та групове.
- за презентацією об'єктів: виставки, екскурсії.
- з актуалізації знань: вікторини, екологічні ігри, екологічні казки
- з організації дитячої діяльності: спостереження, інструкції, спільна робота у природі тощо.

Аналіз методичної літератури показує, що сучасна школа активно застосовує наступні способи формування екологічної компетенції учнів: екологічний моніторинг, дослідницька діяльність, проектна діяльність, практичні роботи на місцевості, екскурсії, екологічні казки.

Формування ключових екологічних понять в учнів початкової школи школярів здійснюється за допомогою завдань, яким доцільно надавати екологічну спрямованість. Завдання повинні розкривати не тільки зв'язки організмів із середовищем проживання, а й ціннісні нормативні та практичні діяльні аспекти ставлення людини до рідного та соціального природного середовища [35].

В результаті сформованості екологічних понять учні частіше будуть здійснювати самостійний пошук проблеми та шляхи її розв'язання; навчаються оцінювати наслідки поведінки та діяльності у навколишньому середовищі; розвивають критичне мислення.

Системна побудова завдань дозволяє дитині побачити конкретне довкілля живих організмів – їх будинки (місце існування), багатосторонні зв'язки з середовищем проживання, між собою, що дозволяє дитині відкривати для себе багато екологічних закономірностей.

Середовищний підхід в еколого-природничій освіті передбачає педагогічно доцільну організацію еколого-розвивального простору дитини та побудову на цій основі системи педагогічних взаємин з нею [28, с. 34].

Для формування екологічної компетентності школярів важливий доцільно продуманий безперервний процес діяльності з метою вивчення, збереження та поліпшення природного середовища. Серед нетрадиційних форм організації роботи на уроці, яким можна надати екологічну орієнтацію, слід виділити уроки-свята, тематичні та уроки в ігровій формі.

Сюжетні ігри природничо-екологічного змісту допомагають школярам поглибити знання щодо людської діяльності, дозволяють познайомитись з територіями, що охороняють та сприяють дослідженню

реального стану природи. Важливу роль відіграє гра і у розвитку емоційно-ціннісного становленні, відповідального ставлення до природнього довкілля [19].

Підготовку заходів, свят, уроків можливо здійснювати з учнями, з метою розвитку колективної єдності. Під час підготовки необхідно стимулювати винахідливість, творчу ініціативу, нові ідеї. За вчителем залишається конкретизувати план заходу, розробка завдань та доручень, які можуть виступати домашніми завданнями. Емоційна задоволеність процесом гри, от що дійсно важливо, адже це найбільшою мірою відповідає потребам і резервам пізнання навколишнього світу та побудови злагоджених стосунків із природою [23, с. 10].

Уроки-свята, ігрові форми уроків дозволяють подолати певні штампи, саме це і вказує на розвиток екологічної компетентності. Подібні форми проведення уроків спонукають учня та вчителя до імпрровізації, фантазування, формування швидкої реакції.

Також різноманітні форми проведення уроків активізують навчальну діяльність учнів, бо постійно відбувається щось нове. Наочні матеріали, реальні об'єкти природньої спадщини, фотографії, малюнки дозволяють зробити процес ефективніше.

Нетрадиційні заняття можливо здійснювати в позакласній роботі. На них є можливість створити умови для набуття досвіду прийняття рішень, що стосуються екологічних проблем середовища. Наприклад, так можна вирішувати: де і яким чином прокласти екологічну стежку; де краще обладнати стоянку; як безпечно перебувати у лузі та лісі; як ставитись до рослин та тварин; як поводитись під час зустрічі з дикими тваринами і т.д.

Велика роль позакласної роботи полягає в привчанні учнів до самостійної роботи, так як вони можуть вільно розвивати та демонструвати свої знання та навички, при цьому в посильному для кожного темпі. У школяра виникає можливість здійснити експеримент, дослідити зв'язки людини з природою протягом тривалого терміну з відповідною фіксацією на фотоплівці, малюнках, плакатах. Все це робить дослідження природного середовища та його охорони більш цікавим та різноманітним.

Необхідно враховувати, що для формування екологічної культури учнів початкових класів необхідно встановлювати взаємозв'язки різних типів та видів позакласної діяльності. Різноманітна діяльність дає можливість учням здобути більш глибокі знання про зв'язки людини з

природою, спостерігати екологічні проблеми в реальному житті, навчитися найпростіших умінь зі збереження та охорони природи.

Різноманітна діяльність учнів реалізується у всіх типах позакласних занять: індивідуальних, групових, масових. Індивідуальні заняття передбачають виконання учнями спостережень як окремих видів рослин, тварин, грибів і т.д., так і природних угруповань, розташованих на околицях школи, про взаємний вплив людини і живої природи.

Під час індивідуальних занять більшу цінність мають ті спостереження, що дозволяють учню зробити висновки про взаємозв'язки у природі; значення живих організмів у житті людини та оцінки їхнього стану на певній території; стають стимулом для покращення навколишнього середовища (годівля птахів взимку, озеленення вулиць, сортування сміття).

Індивідуальна робота також може бути здійснена у формі читання книг, статей з охорони природи та їх обговорення. Так як необхідно постійно поглиблювати свої наукові знання.

Групова позакласна робота повинна проводитись у групах (маленькі та великі). В групах можна проводити різноманітні конкурси, дискусії, споглядати одну і ту ж проблеми з різних точок зору, що підвищує інтерес до вивчення взаємозв'язків людини з живою природою.

У формуванні екологічної культури молодших школярів величезну роль відіграють масові позакласні заняття: свята, ярмарки, конкурси, рольові ігри на екологічні теми. Індивідуальні, групові та колективні форми можуть спиратись на накопичення чуттєвого досвіду, спостереження, милування.

Накопичення чуттєвого досвіду полягає переконання про первинність емоційного зв'язку людини з природою. За думкою науковців, початковий етап емоційної взаємодії з найближчим природним оточенням це основна свідомої екологічної поведінки, доброзичливого ставлення до природи, пізнавального інтересу та бажання спілкуватися з природним довкіллям. Саме особистий емоційний досвід є базою для подальшого формування «поняттєвих правил поведінки», особистісних якостей [48].

Милування відрізняється від спостереження. Так як під час спостереження учень помічає взаємозв'язки, аналізує, висуває проблему. Під час милування в учням виникає задоволення від споглядання природних явищ, росту рослин та тварин. Предметами милування можуть стати жителі куточка живої природи, такі як пташки за вікном,

рибки в акваріумі, квітуча кімнатна рослина, об'єкти безпосередніх спостережень під час прогулянки по шкільному подвір'ю.

Процес милування є важливим для розвитку любові до всього живого, до природних красот, що в подальшому впливає на свідому екологічну дбайливу поведінку. Завдяки цьому діти розуміють чому саме не можна смітити, вбивати комах, руйнувати гнізда, руйнувати клумби, ламати гілки дерев та ін. Важливо виховувати у дітей бережливе використання природних ресурсів, збагачення природи та оберігання її. Адже кожна дитина в змозі поливати квіти, прибирати ділянку, майструвати взимку годівничку для птахів, погодувати тварин.

1.3. Застосування екологічної казки на уроках у початковій школі

Жива природа є важливою ланкою у виховання молодших школярів. Спілкуючись з природою, вивчаючи її явища, учні початкової школи поступово розширюють свої знання про світ, у якому живуть: відкривають дивовижне різноманіття рослинного та тваринного світу, усвідомлюють роль природи в житті людини, цінність її пізнання, відчувають морально-естетичні почуття та переживання, що мотив для учнів дбати про збереження та примноження природних багатств.

Одним з методів навчання у початковій школі та гарним матеріалом у плані пізнання навколишнього світу та взаємозв'язків є казка. Адже саме казка доступно виховує, знайомить дитину з навколишнім світом, добром та злом. А якщо вона надає певні природничі знання, поняття про взаємини живих організмів між собою та з навколишнім середовищем, то казка буде першоджерелом формування елементарних екологічних понять [42].

За думкою К. Ушинського казки вчать дітей не бути байдужими, пробуджують думки, розвивають емоційний внутрішній світ, виховують гуманність, формують екологічну поведінку і екологічну етику. Форма казки, як ніяка інша, близька і зрозуміла малюкам з раннього віку [29].

Слід звернути увагу, що метою екологічної казки є подання точної, науково-достовірної інформації, а чи не чергове розвага дітей. Екологічна казка – це жанр, який передбачає розгляд екологічних тем та проблем за допомогою чарівно-фантастичних подій. Іншими словами, розглядаються різноманітні та складні взаємини у живій та неживій природі у незвичайному казковому освітленні.

Екологічними називаємо казки, які можна аналізувати із природоохоронного погляду. Для цього підходить чимало фольклорних чи авторських творів. За потреби вчитель може самостійно підсилити сюжетну лінію, яка відповідає меті вивчення теми [46, с. 38].

Слід виділити 3 види екологічних казок:

1. Казки про неживу природу.
2. Казки про взаємини живих істот між собою та з неживою природою.
3. Казки про вплив людини на довкілля.

Найважливіше в казках для молодших школярів дізнатися про проблеми дикої природи з вуст самих її мешканців, почути їхній голос, де тварини, рослини живуть і співпереживають будь-яким змінам у природі та своєму звичному житті.

Серед специфічних особливостей екологічної казки необхідно відзначити схематичність та чітку логіку викладу, наявність казкових ритмічних мотивів (пісень), динамічність сюжету, короткі описи суттєвих особливостей персонажів, швидку конструктивну розв'язку [14]. Слід додати, що екологічні казки вчать замислюватися про наслідки своїх вчинків у світі природи, мислити системно з розумінням закономірностей, що відбуваються навколо, виховують відповідальність за збереження цілісності та краси природи. Отже, екологічна казка впливає як на свідомість дітей, а й у емоційну сферу.

Через казки вдається поширити наукові знання про природу, прищепити як любов до природи, а й усвідомлення необхідності її охорони, громадянської відповідальності. Екологічна казка повинна вчити думати про наслідки своїх вчинків, виховувати почуття причетності до благополуччя в природі, відповідальність за збереження її багатства та краси, розширити екологічний світогляд, бути пізнавальною та художньою.

На жаль, у час діджиталізації та візуалізації більшість молодших школярів байдужі до навколишнього світу, себе, людей, почуттів, вчинків, інакше кажучи, у них не виховано почуття єднання з природою і вони навряд чи зможуть без нагадування звернути увагу на який об'єкт природи, який потребує його допомоги, тим самим дати можливість застосувати свої знання на практиці. Звідси випливає, що назріла потреба з боку педагога залучення подібних дітей до дійства екологічної казки.

Існують різноманітні варіанти діяльності, пов'язані з казкою: читання екологічних казок, спільна творча робота зі складання сюжету казок, їх покази, виготовлення виробів на тему казок, масок для персонажів, художнє оформлення казок та багато інших, які плідні, цікаві, ефективні з учнями шкільного віку.

При виборі казок природничого змісту педагог повинен враховувати, який пізнавальний матеріал у них закладений, чи відгукнуться діти на нього, чи викличе він інтерес до спостереження, допитливість, чи змусить звертати увагу на навколишній світ, чи впливатиме на його почуття, і, нарешті, можна його використовувати з виховних цілях. Основна роль казки – забезпечити пізнання дітьми природи: способу життя та умов існування тварин, рослин, особливостей природних явищ та залежностей. Виразно представлені в казках емоційно забарвлені образи та події сприяють формуванню у дітей емоційного ставлення до персонажів, подій, явищ [51].

Діти співпереживають героям у складних ситуаціях, намагаються допомогти, захистити. Емоційне ставлення до об'єктів та явищ природи, які описані у казці, учні переносять у реальне повсякденне спілкування з природою, що забезпечує формування у них стійкого позитивного ставлення до природи.

Одночасно таке ставлення спонукає дітей до адекватних дій у природі та є основою екологічно грамотної, раціональної поведінки. Разом з тим, казка формує наукову картину світу, в цікавій формі розкриває складні явища природи, такі як пристосування живих організмів до умов довкілля, взаємозв'язок живого і неживого, кругообіг речовин у природі та інше. Казки природознавчого змісту відіграють важливу роль у пізнанні дітьми природи рідного краю: способу життя та умов існування тварин, рослин, особливостей природних явищ, що спостерігаються у найближчому оточенні, сезонні зміни у світі рослин та тварин [8].

Також розрізняють народні та авторські казки. Засобами народних та авторських казок, зокрема музичних та з пісенно-музичними вставками, створюються комфортні психолого-педагогічні умови, за яких формування та розвиток розумових і музично-естетичних здібностей дошкільнят і молодших школярів стане усвідомлено творчим процесом [49].

Усі екологічні казки слід розділити кілька видів. До першого виду відносяться казки, в яких школярі набувають знання про певний об'єкт або явище природи. Сила емоційного впливу казкових персонажів дає можливість розбудити в дітей віком позитивні почуття й емоції, отже, краще запам'ятати інформацію [37,ст.67].

Наприклад, можна вигадати казку на якусь проблемну тему: «Чому дме вітер?», «Чому кішка ловить мишей?». Такі казки доцільно використовувати після безпосереднього спостереження за природними об'єктами та явищами, що дозволить зіставити побачене та почуте, проаналізувати, зробити висновки.

Друга група – казки, в яких діти отримують знання відразу про кілька об'єктів і явища природи, зв'язки та залежності між ними. Наприклад, «Пригоди мурахи», «Підземні лабіринти», «Подорожі вітру». Тільки використовувати такі казки потрібно тоді, коли дитина вже має уявлення про описані в казці об'єкти, але зв'язки та залежності між ними ще вимагають осмислення та закріплення.

Молодші школярі можуть самостійно вигадати казки на задані теми, у тому числі спираючись на схеми та моделі, виконуючи творчі та ігрові завдання. Спрямованість екологічних казок на виховання у дітей ціннісного ставлення до природи, формування навичок екологічно грамотної та безпечної поведінки в природі диктує необхідність знайомити дітей не лише з конструктивним ставленням людини та природи, а й із негативними її проявами, екологічними проблемами. Це дозволить навчити дітей самостійно розмірковувати, аналізувати, усвідомлювати, що відбувається у навколишньому світі.

Унікальна цінність авторських казках про природу полягає у тому, що науковий сюжет органічно взаємодіє з художнім словом. Вони, з одного боку розвивають у дітей уміння бачити красу природи, формують почуття любові та толерантного ставлення до неї; з іншого – збагачують уявлення про навколишній світ, вчать помічати та виділяти характерні особливості й закономірності явищ природи [47, с. 16]

Безумовно, казки мають бути доступними дитячому сприйняттю, які розповідання відрізнятися образністю і виразністю. У ході роботи з казкою можна використовувати питання, творчі завдання та традиційні казкові прийоми (казка на новий лад, продовження казки, казка навиворіт, перекручення казки та ін.). Так, питання сприяють встановленню фактів, усвідомленню зв'язків між явищами та процесами, що відбуваються в природі, показують ставлення дитини до подій та героїв, описаних у художніх творах, стимулюють прояв моральних та естетичних почуттів.

Діти більш усвідомлено розуміють явища та процеси природи, міркують: розтанула б крижана хатинка лисиці, якби не настала весна, де б сховалися від морозу тварини, якби дід не втратив рукавичку, спекла б баба колобок, якби не було борошна. Діти дуже люблять казки про природу, адже рослини та тварини можуть розмовляти, робити гарні та погані вчинки, які викликають співчуття, співпереживання, почуття радості чи гніву, засудження тощо. Як результат, змінюється ставлення дитини до реальних об'єктів та явищ природи: воно стає більш свідомим, гуманним [31].

Третя група – казки, які дозволяють дітям узагальнити та систематизувати знання, отримані раніше із різних джерел. Такі казки дозволяють акумулювати знання та перетворити їх у яскраві образи, наприклад, крапельки, яка подорожує та перевтілюється у різні стани. І до четвертої групи слід віднести казки, які розкривають вплив людини на природу, їх взаємозв'язок та взаємодію. Читання таких казок обов'язково має супроводжуватися бесідами-міркуваннями про вчинки героїв, їх причини, що дозволяє дитині правильно інтерпретувати та оцінювати конкретні ситуації.

При складанні чи після прочитання екологічної казки разом із дітьми можна виконати такі творчі завдання:

1. Вигадування продовження казки. Дитині можна запропонувати поміркувати, що могло статися далі у житті персонажів. Варіанти продовження в дітей віком можуть бути різними, залежно від рівня їх сприйняття та аналізу змісту казки, розвитку творчої уяви.

2. Зміна кінцівки казки. Дитині пропонується змінити кінцівку казки, яка їх не влаштовує, і вигадати свої варіанти.

3. Спеціальне вирішення проблемного питання, поставленого до казки. Дітям пропонується придумати, як допомогти персонажу знайти вихід із складної ситуації, запропонувати кілька варіантів вирішення проблеми, вибрати єдино вірний спосіб. Наприклад, як ведмедеві потрапити в теремок і не зламати його.

4. Заміна ситуацій у знайомих казках. Вкотре читаючи дитині добре знайому казку, треба домовитись щось у ній змінити. Спочатку незначні зміни вносить дорослий, але так, щоби спонукати дитину фантазувати: «А давай зробимо так, щоб...».

5. Заміна характерів персонажів казки. Улюблені казкові образи, з якими зустрічається дитина багато разів, формують у неї стереотипи та стереотипне мислення. А для того, щоб розвивати креативність та оригінальність, потрібно запропонувати дитині вигадати нову казку, наділивши головних персонажів новими якостями.

6. Упорядкування казок з персонажами з інших казок. Можна запропонувати дитині створити нову казку, у якій братимуть участь персонажі інших казок. Для початку доцільно підібрати ілюстрації з їхніми зображеннями та уважно їх розглянути, згадати історію кожного, а потім «перемістити» їх у нові обставини.

7. Складання казок про фантастичні країни та світи. Звісно, такі країни вигадують спочатку самі дорослі та допомагають дітям.

Однак важливо акцентувати увагу на тому, що в екологічних казках основним лейтмотивом є ідея дбайливого гуманного ставлення до природи, необхідність охорони та захисту природного світу. Казки актуалізують досвід, розвивають нестандартність мислення, виховують позитивне ставлення до природи, формують навички раціонального природокористування [27].

Автор Л. Прозорова створила технологію використання пейзажного живопису у формуванні естетичного ставлення до природи, що спрямована на розвиток почуттєвої сфери дітей у процесі ознайомлення їх з природою [36, с.123]. Технологія роботи з екологічною казкою включає низку компонентів:

- 1) обговорення з дітьми авторських екологічних казок;
- 2) переробка відомих народних та авторських казок, надання їм екологічного зміст;
- 3) творчі колективні казки дітьми в мікрогрупах чи з ланцюжку з опорою на наочність (моделі, малюнки)і;
- 4) створення з дітьми (можливо з батьками) власної екологічної казки на тему;
- 5) презентація казок, створення книжок-саморобок;
- 6) драматизація екологічних казок чи його фрагментів;
- 7) організація квест-ігор з мотивів казок про природу;
- 8) ілюстрування казок.

Екологічні казки – це унікальна енциклопедія природи, оптимальне поєднання творчої майстерності письменників, наукових підходів до реалізації змісту екологічної освіти дошкільнят та розуміння психологічних особливостей сприйняття природничої інформації дітьми дошкільного віку [45].

Екологічні казки формують основу наукової картини світу, виховують ціннісне ставлення до природи, знайомлять дітей зі світом словесного мистецтва, стимулюють інтерес до художньої літератури. Хочеться відзначити, що є багато різних позицій стосовно екологічним казкам, але всі беззастережно сходяться у одному – роль екологічної казки дуже значуща учнів початкових класів, тому вона займає гідне місце у арсеналі найефективніших засобів, сприяють екологічному вихованню молодших школярів [52].

Таким чином, на основі знань, які діти отримують через екологічні казки, можуть бути закладені початкові форми усвідомлено правильного ставлення до природи, інтерес до її пізнання; співчуття до всього

живого; вміння бачити красу природи у різних її формах та проявах, виражати своє емоційне ставлення до неї.

Висновки до розділу I

Екологічна компетентність молодших школярів включає здатність учнів самостійно і комплексно використовувати екологічні вміння та знання у навчальних соціально-проблемних ситуаціях; оцінювати ризики та їх рішення; свідомо використовувати природні ресурси. Екологічна компетентність реалізується в новому шкільному інтегрованому курсі «Я досліджую світ». Для здійснення успішної екологічної освіти необхідно підбирати доцільні форми та методи навчання, враховуючи вікові особливості. Найбільш дієвими методами для розвитку екологічної компетентності є дослідницький метод, метод проєктів, пояснювально-ілюстративний, метод проблемного викладу, природничо-екологічні ігри. На перших етапах найбільш вдалимими методами можна вважати ті, що дозволяють аналізувати та корегувати екологічні ціннісні орієнтації школярів, враховувати їх потреби. На етапі формування екологічної проблеми особливої ролі набувають методи, що формують в учнів самостійність. В навчальному процесі доцільно поєднувати дані методи та використовувати паралельно.

Екологічна казка – це жанр, який передбачає розгляд екологічних тем та проблем за допомогою чарівно-фантастичних подій. Існують народні (фольклорні) та авторські казки. Завдяки казкам вдається розширити наукові знання про природу, прищепити як любов до природи, а й усвідомлення необхідності її охорони, громадянської відповідальності. Екологічна казка повинна вчити думати про наслідки своїх вчинків, виховувати почуття причетності до благополуччя в природі, відповідальність за збереження її багатства та краси, розширити екологічний світогляд, бути пізнавальною та художньою.

РОЗДІЛ II. ДОСЛІДЖЕННЯ ТА АНАЛІЗ ВПЛИВУ ЕКОЛОГІЧНОЇ КАЗКИ НА ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

2.1. Аналіз типових освітніх програм НУШ та підручників «Я досліджую світ» щодо формування екологічної компетентності учнів

Сьогодні на вчителя покладено важливу місію: протягом короткого проміжку часу слід опрацювати всі концептуальні документи, що мають відношення до процесів реформування сучасної системи освіти, здійснити аналіз типових освітніх програм, обрати відповідні для навчання молодших школярів підручники згідно програм Нової української школи. В даному параграфі роботи буде виконано аналіз програм для початкової школи НУШ у контексті досліджуваної проблеми.

Наразі в системі освіти НУШ використовуються такі програми як:

1. Типова освітня програма, розроблена під керівництвом О.Савченко (1,2 клас; 3-4 клас).
2. Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Р.Шияна (1,2 клас; 3-4 клас).

Розглянемо, яка роль у вищезазначених програмах приділяється саме формуванню екологічної компетентності молодших школярів.

Типова освітня програма, розроблена під керівництвом О. Савченко

У програмі, розробленій О. Савченко, визначено мета освіти – всебічний розвиток дитини, її здібностей і талантів, а також умінь та компетентностей згідно вікових особливостей розвитку молодшого школяра. Мета програми також передбачає розвиток у дитини таких якостей як самостійність, творчість, допитливість, які забезпечують готовність особистості до життя в інформаційному суспільстві та успішність продовження навчання в основній школі.

В даній програмі екологічне виховання молодших школярів передбачається шляхом формування безпосередньо екологічної компетентності, яка розуміється автором програми як усвідомлення здобувачами освіти основ екологічного природокористування, дотримання правил природоохорони, ощадному використанні природних ресурсів, а також свідомому розумінні дитиною важливості збереження природи для забезпечення сталого розвитку суспільства.

Також в результаті аналізу даної програми та компетентностей, формування яких передбачається автором в результаті її освоєння, мною

було виділено компетентність у галузі природничих наук, техніки і технологій. Дана компетентність, на мою думку, також є важливим складником екологічного виховання молодших школярів, оскільки передбачає формування у них таких важливих якостей як допитливість, прагнення до пізнання світу та його дослідження, спостережливість, пізнання себе та навколишнього світу в результаті дослідів та спостережень.

Зміст навчальної програми передбачає також виділення інтегрованої змістовної лінії «Екологічна безпека та сталий розвиток», спрямованої на:

- формування основ соціальної активності, відповідальності та екологічної свідомості;
- готовності брати участь у вирішенні питань збереження довкілля і розвитку суспільства.[55]

Виділення такої лінії в межах програми забезпечує можливість формування екологічної компетентності молодших школярів не лише в процесі вивчення курсу «Я досліджую світ», але також і при вивченні курсу «Англійська мова» та «Мистецтво». Так, згідно думки автора програми, засобами іноземних мов учнів орієнтують на:

- сприймання природи як цілісної системи;
- взаємозв'язок людини й навколишнього середовища;
- готовність обговорювати питання, пов'язані із збереженням навколишнього середовища.

Засвоєння учнями 1-4 класів курсу «Іноземна мова», передбачають формування у них екологічної грамотності та здорового способу життя, що передбачає оволодіння в процесі вивчення англійської мови такими вміннями як:

- пропагувати здоровий спосіб життя засобами іноземної мови;
- сприймання природи як цілісної системи;
- готовність обговорювати питання, пов'язані із збереженням навколишнього середовища;
- відповідальне ставлення до власного здоров'я та безпеки.

Крім цього, в курсі «Мистецтво» виділено змістовну лінію «Комунікація через мистецтво», реалізація якої у роботі з учнями 1-4 класів передбачає, крім соціалізації школярів засобами мистецтва та усвідомлення власного «Я», формування у них вміння взаємодіяти з середовищем шляхом мистецтва, а також навичок спостереження і відтворення довкілля та природних явищ за допомогою засобів

мистецтва. Таким чином, реалізація даної змістовної лінії в процесі вивчення курсу, дає змогу формувати в учнів не лише компетентності у сфері природничих наук, технологій та техніки, а й екологічну компетентність [55].

Таким чином, в даній програмі екологічна компетентність, поряд з такими ключовими компетентностями як підприємливість, ініціативність, вміння вчитись, представляється автором як метапредметна. Її формування досягається шляхом виокремлення автором програми такої інтегрованої змістовної лінії як «Екологічна безпека та сталий розвиток», «Громадянська відповідальність», «Здоров'я і безпека», та вирішення завдання формування в учнів здатності застосовувати знання й уміння з різних предметів у реальних життєвих ситуаціях.

В даній освітній програмі формування екологічної компетентності передбачається шляхом вивчення учнями інтегративного курсу «Я досліджую світ», однак передбачають також різні види інтеграції (наприклад, тематичну, процесуальну, міжгалузеву, або під час тематичних днів або проектної діяльності молодших школярів та інших форм взаємодії в освітньому процесі).

Автор навчальної програми метою вивчення курсу «Я досліджую світ» визначає сприяння особистому розвитку школярів, засновуючись на необхідності формування цілісного образу світу в ході засвоєння ними різноманіття соціального досвіду, системи інтегрованих знань про суспільство та природу, безпеку життєдіяльності, а також формування ціннісних орієнтацій здобувачів освіти у різних сферах життєдіяльності та соціальної практики. Також автором відзначається важливість в процесі формування екологічної компетентності молодших школярів способів дослідницької поведінки та навичок практичного вирішення завдань екологічного змісту.

Аналіз змісту програм для 1-2 та 3-4 класів за авторством О. Савченко дає змогу зробити висновок, що формування екологічної компетентності молодших школярів передбачається через вивчення курсу «Я досліджую світ», зокрема, в таких змістових лініях як «Людина і природа» (1-2 клас), «Людина і природа», «Людина і світ», «Природа» (3-4 класи). Формування екологічної компетентності в зазначених вище змістових лініях передбачене шляхом вивчення відповідних тем.

Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Р. Шияна

В освітній програмі НУШ, запропонованій Р. Шияном, формування екологічної компетентності молодших школярів

визначається як частина природничої освітньої галузі, метою якої, в свою чергу, є:

- формування в учнів культури дослідження та основ наукового мислення;
- розвиток у молодших школярів цілісних, системних уявлень стосовно цілісності та розмаїття світу природи;
- утвердження в свідомості здобувачів освіти принципів сталого розвитку, а також безпечної, ефективної природоохоронної поведінки в оточуючому довкіллі [56].

При цьому, в якості головних завдань природничої освітньої галузі автором визначаються наступні:

- виховання любові та шанобливого ставлення до природи рідного краю, України, планети Земля;
- формування екологічно й етично обґрунтованої поведінки у природі, залучення до участі у природоохоронних акціях;
- розвиток зацікавлення до пізнання природи, оволодіння способами навчально-пізнавальної діяльності, елементарними дослідницькими вміннями (через експерименти, спостереження);
- поступове формування уявлень про природничо-наукову картину світу через поглиблення початкових знань про природні об'єкти і явища, взаємозв'язки в системі «нежива природа – жива природа», про залежність людини від стану навколишнього середовища та її вплив на нього.[56]

Формування екологічної компетентності молодших школярів відбувається шляхом освоєння навчального курсу «Я досліджую світ», зокрема, в таких змістових лініях як «Я пізнаю природу», «Я у природі», «Я у рукотворному світі».

Також, в обох програмах провідна роль у вивченні природничої освітньої галузі належить дослідженням (спостереженням, експериментам), екскурсіям, природоохоронній та проектній діяльності школярів. При цьому, незважаючи на вдвічі меншу кількість годин, передбачених варіативною складовою для вивчення предмету «Я досліджую світ», в програмі О.Савченко запропоновано у програмі 3-4 класів детальні практично-дослідні блоки, що передбачають формування екологічної компетентності молодших школярів.

Порівняльний аналіз реалізації завдання формування екологічної компетентності наведемо у вигляді таблиці 1

Таблиця 1

**Реалізація завдання формування екологічної компетентності
молодших школярів у навчальних програмах НУШ**

Критерій оцінки	Типова освітня програма, розроблена під керівництвом О. Савченко	Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Р. Шияна
Кількість навчальних годин на тиждень	3 години на тиждень	7 годин (1-2 класи) 8 годин (3-4 класи)
Освітні галузі	Природнича Громадянська та історична Соціальна та здоров'язбережувальна	Соціальна та здоров'язбережувальна
Змістовні лінії	Людина і природа Природа Людина і світ	Я пізнаю природу Я у природі Я у рукотворному світі
Предметна інтеграція	ЯДС Іноземна мова Мистецтво	ЯДС

Кількість практично-дослідних блоків збільшується, і, якщо в 3 класі виділено 5 практичних блоків, то в процесі формування екологічної компетентності учнів 4 класу вже передбачається робота за 7 дослідно-практичними блоками в межах освоєння змістовних ліній «Природа», «Людина і природа». В той же час, в програмі Р. Шияна цілеспрямовано форми та тематика практично-дослідної роботи не визначена, в той же час, значно більша частина годин, передбачена на вивчення курсу «Я досліджую світ», дає можливість вчителю активно включати такі форми роботи в навчальний процес, зосередившись, зокрема, на завданнях саме формування екологічної компетентності учнів. Місце практично-дослідної роботи в процесі формування екологічної компетентності молодших школярів в програмі О. Савченко визначено в таблиці 2 (було виділено види практично-дослідної роботи, спрямовані, безпосередньо, саме на формування екологічної компетентності).

Таблиця 2

Практично-дослідна робота як складова формування екологічної компетентності в НУШ у структурі змістових ліній курсу «Я досліджую світ» (за О. Савченко)

Клас	Передбачувана тематика практично-дослідних робіт	
	Природа	Людина і природа
3 клас	<p>БЛОК 1</p> <ul style="list-style-type: none"> • Спостереження тіла/явища природи • Ведення «Щоденника спостережень за природою» • Дослідження тіла/явища природи • Вивчення природи за допомогою моделей. <p>БЛОК 2</p> <ul style="list-style-type: none"> • Дослідження властивостей тіл неживої природи. • Дослідження властивостей речовин <p>БЛОК 3</p> <ul style="list-style-type: none"> • Способи очищення води. • Ознайомлення з гірськими породами і корисними копалинами. <p>БЛОК 4</p> <ul style="list-style-type: none"> • Виявлення пристосування рослин до певних умов існування. • Виявлення пристосування тварин до способу життя. • Дослідження умов росту рослин. • Спостереження за поведінкою тварин. Моделювання зв'язків організмів між собою і з середовищем існування. 	<p>БЛОК 1</p> <ul style="list-style-type: none"> • Спостереження впливу діяльності людини на природу • Складання пам'ятки ощадливого використання води і електроенергії у побуті. • Повторне використання матеріалів і речей у побуті. <p>Правила безпечної поведінки у природному середовищі</p> <ul style="list-style-type: none"> • Моделювання та аналіз ситуацій перебування у природі, послідовність дій у разі виникнення небезпеки.
4 клас	<p>БЛОК 1</p> <ul style="list-style-type: none"> • Моделювання форм земної поверхні, їх змін <p>БЛОК 2</p> <ul style="list-style-type: none"> • Складання характеристики природного угруповання своєї місцевості. 	<p>БЛОК 1</p> <ul style="list-style-type: none"> • (Моделювання зв'язків між людиною, природою і рукотворним світом. <p>БЛОК 2</p> <ul style="list-style-type: none"> • Дослідження способів заощадження води (вдома, у школі). • Дослідження способів заощадження

	<ul style="list-style-type: none"> • Вивчення умов існування рослин і тварин своєї місцевості. • Моделювання зв'язків в природному угрупованні. 	<p>електроенергії (вдома, у школі).</p> <ul style="list-style-type: none"> • Дослідження повсякденних звичок, що допоможуть зменшити кількість побутового сміття(відходів). • Розроблення плану природоохоронного заходу <p>БЛОК 3</p> <ul style="list-style-type: none"> • Дослідження розчинності у воді речовин, що використовуються у побуті <p>БЛОК 4</p> <ul style="list-style-type: none"> • Способи очищення води. • Дослідження складу і властивостей ґрунту. <p>пiклується про них свiту. Червона книга України.</p> <p>БЛОК 5</p> <ul style="list-style-type: none"> • Виявлення пристосування рослин до певних умов існування. • Виявлення пристосування тварин до способу життя. <p>БЛОК 6</p> <ul style="list-style-type: none"> • Спостереження впливу діяльності людини на природу • Складання пам'ятки ощадливого використання води і електроенергії у побуті. • Повторне використання матеріалів і речей у побуті.
--	---	--

Таким чином, існуючі типові навчальні програми дають змогу вчителю самостійно обирати й формувати інтегрований та автономний спосіб подання змісту із освітніх галузей Стандарту, добирати дидактичний інструментарій, орієнтуючись на індивідуальні пізнавальні запити і можливості учнів в процесі формування екологічної компетентності.

Мною також було проаналізовано зміст підручників «Я досліджую світ» у відповідності до вирішення завдань формування екологічної компетентності молодших школярів та реалізації вимог Типових навчальних програм. Результати аналізу наведено у таблиці 3.

Таблиця 3

Реалізація завдань формування екологічної компетентності у підручниках «Я досліджую світ» в освітньому процесі НУШ

Параметри оцінки	«ЯДС», Н. Бібік, Г. Бондарчук	«ЯДС», Т. Гільберг	«ЯДС», Волощенко О., Козак О., Остапенко Г., Волошенюк О.	«ЯДС», І. Большакова, М. Пристінська
Відповідність Типовій освітній програмі	О. Я. Савченко	О. Я. Савченко	Р. Б. Шиян	Р.Б. Шиян
Присутність тем екологічного змісту	+	+	+	+
Наявність завдань практично-дослідного характеру	+	+	+	+
Наявність завдань проєктного змісту	+	+	-	+
Наявність завдань проблемного характеру	+	+	+	+
Наявність тем, що передбачають спостереження учнів	+	+	+	+
Наявність завдань для перевірки навальних досягнень	-	-	+	-

Реалізація завдань екологічного виховання відбувається шляхом освоєння курсу «Я досліджую світ», матеріали якого викладені на сторінках більше ніж 10 підручників, що відповідають діючим освітнім стандартам НУШ.

Таким чином, можемо зробити висновок, що зміст кожного з проаналізованих підручників в повній мірі відповідає реалізації завдання формування екологічної компетентності учнів початкових класів. Зміст підручників побудовано у відповідності до виділених в Типових навчальних програмах НУШ змістових ліній та завдань екологічної освіти учнів 1-4 класів. В результаті освоєння курсу «Я досліджую світ» учні наприкінці 4 класу, відповідно до критеріїв оцінювання, передбачених програмою, мають виявляти такі показники сформованості екологічної компетентності як: називає екологічні проблеми планети; джерела забруднення природи; наводить приклади природоохоронних заходів; природоохоронних територій; пояснює наслідки забруднення водойм, повітря, ґрунтів, знищення лісів та іншої небезпеки, що спричинює діяльністю людини; виявляє самостійно/у групі факти забруднення довкілля, пропонує і обґрунтовує власні ідеї щодо способів зменшення негативного впливу людини на природу і відповідально діє задля цього; дізнається про екологічні проблеми від інших людей, із ЗМІ та інших джерел, аналізує цю інформацію, обговорює способи її вирішення; аналізує та оцінює свій внесок у збереження довкілля; ситуації повсякденного життя, пов'язані з використанням води, електроенергії, тепла долучається до організації і проведення природоохоронних заходів; відповідально ставиться до обговорення проблем природи, ухвалення рішень щодо поведінки у природі без заподіяння їй шкоди.

При аналізуванні підручників була приділена увага використанню екологічних казок в підручниках, отже: в підручнику «Я досліджую світ» під авторством Н. Бібік, Г. Бондарчук, велика увага авторів приділяється практичним історіям, висвітленню різноманітних прикладів, на основі яких діти можуть проаналізувати різноманітні життєві випадки, ознайомитися з особливостями природи та навколишнього світу. У підручнику наявна достатня кількість «екологічних казок», які формують у дитини основи екологічної поведінки, правильного ставлення до природи, тварин, уміння спілкуватися з оточуючим світом. «Екологічні казки» подані у легкій зрозумілій формі. Вони є досить цікавими і дитина із задоволенням їх читатиме [5].

В підручниках «Я досліджую світ» автори Т. Гілберг, С.Тарнавської та в підручнику «Я досліджую світ» І.Большакова «екологічних казок» майже немає. Натомість значна увага приділена різноманітним практичним прикладам з життя. Дітям пропонується

проводити різноманітні експерименти (з вирощування рослин в дома, прості хімічні досліди, експерименти пов'язані зі спілкуванням). [9],[13]

Підручник «Я досліджую світ» автори О.Волощенко, О.Козак, Г.Остапенко насичений різноманітними «екологічними казками». Вивчення теми у даному підручнику побудовано таким чином, що з початку подається казка або розповідь, надалі дитині наводяться різноманітні практичні приклади, цікаві факти, а потім ставляться питання по цій темі. «Екологічні казки» є досить цікавими, змістовними, сповненими практичними історіями та прикладами поведінки у різних ситуаціях [12].

Отже, інтегрований курс «Я досліджую світ», на мою думку, в повній мірі відображає реалізацію завдань формування екологічної компетентності молодших школярів, що передбачає усвідомлення і дотримання правил природоохоронної поведінки; громадянські та соціальні компетентності, що передбачають співпрацю з іншими особами для досягнення спільної мети, активність в житті класу і школи, виявлення поваги до прав інших осіб, уміння діяти в конфліктних ситуаціях, дбайливе ставлення до власного здоров'я і збереження здоров'я інших людей, дотримання здорового способу життя; пізнавати себе і навколишній світ шляхом спостереження та дослідження.

2.2. Експериментальна перевірка ефективності застосування екологічної казки для формування екологічної компетентності учнів початкової школи

Базою нашого дослідження став Количівський ліцей. Вибірка складала: учні 2 та 4 класу, а також студенти магістратури спеціальності «Початкова освіта» НУЧК імені Т.Г. Шевченка.

Дослідження проводилось з листопада 2021р. по листопад 2022 р.

Дослідження передбачало:

- аналіз та оцінку наявного стану сформованості екологічної компетентності учнів молодших класів;
- вивчення стану сформованості екологічної компетентності в педагогів закладів освіти.

На підставі з'ясування сутності поняття «екологічної компетентності учнів молодших класів» і врахування особливостей молодшого шкільного віку визначено такі компоненти сформованості екологічної компетентності учнів молодших класів:

- когнітивний (знання про об'єкти і явища природи, взаємозв'язок і залежність між компонентами живої і неживої природи);
- емоційно-ціннісний (прагнення до збереження об'єктів природи; захоплення об'єктами живої та неживої природи; вміння бачити красу природи);
- діяльнісний (практичні вміння дбати про об'єкти природи; навички екологічної поведінки).

Дослідження рівня сформованості екологічної компетентності в здобувачів освіти здійснювалося на основі прослухування учнями модифікованої екологічної казки (за мотивами казки «Рукавичка») з використанням методу продовження казки за Джанні Родарі (Додаток А); за авторською анкетою.

Анкета для учнів включає 7 запитань. Запитання були відкриті та закриті (які передбачали наявність як мінімум трьох варіантів відповідей (Додаток Б).

Дослідження було б однобоким та не валідним за відсутності даних про уявлення вчителів щодо суті поняття «екологічна компетентність» та їх роботу щодо її формування. З цією метою було проведено на початку дослідження анкетування (Додаток В) серед студентів магістратури, які вже працюють вчителями початкової ланки.

Запитання анкети для педагогів передбачали визначення обізнаності з теми та як під час занять відбувається робота над формуванням екологічної компетентності здобувачів освіти.

Результати анкетування педагогів дали змогу визначити наступне: на запитання «Що таке сталий розвиток?» (Рис.2.2.1): 34 % визначили, що це комплексне розв'язання задач і проблем; 52% визначили, що це комплексне розв'язання соціально-економічних задач, проблем навколишнього середовища; 14 % вважають, що це усвідомлення основ екологічного природокористування. Такі результати є свідченням наявності задовільного рівня компетентності з теми.

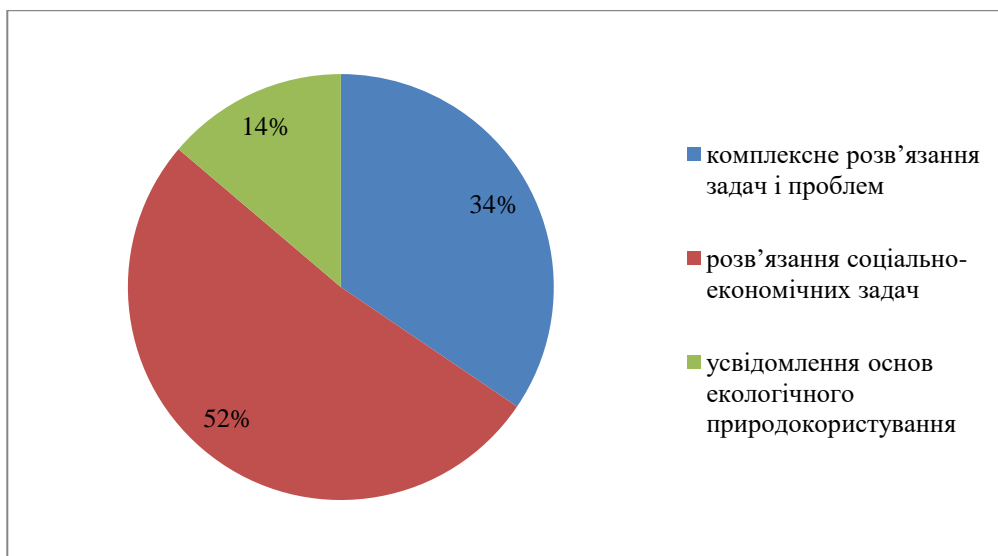

Рис. 2.2.1. Відповіді на запитання анкети «Що таке сталий розвиток?»

Щодо запитання «Екологічна компетентність – це...» відповіді були такими (Рис.2.2.2): 31% опитаних вказали що це формування допитливості прагнення шукати; 69% що це усвідомлення основи екологічного природокористування. Такі дані характеризують респондентів як досить обізнаних з теми.

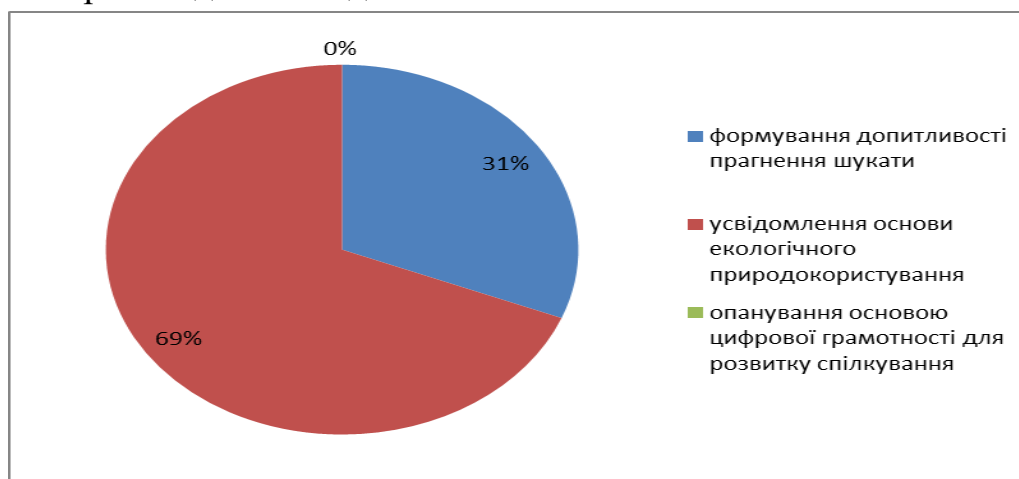

Рис. 2.2.2. Відповіді на запитання анкети «Екологічна компетентність – це...»

Запитання «Дайте визначення поняття екологічна освіта» мало такі результати: 27% респондентів вказали, що це засвоєння людиною особливої екологічної моралі; 52% вказали, що це свідомий розвиток знань про навколишнє середовище; 21% вказали, що це систематична педагогічна діяльність.

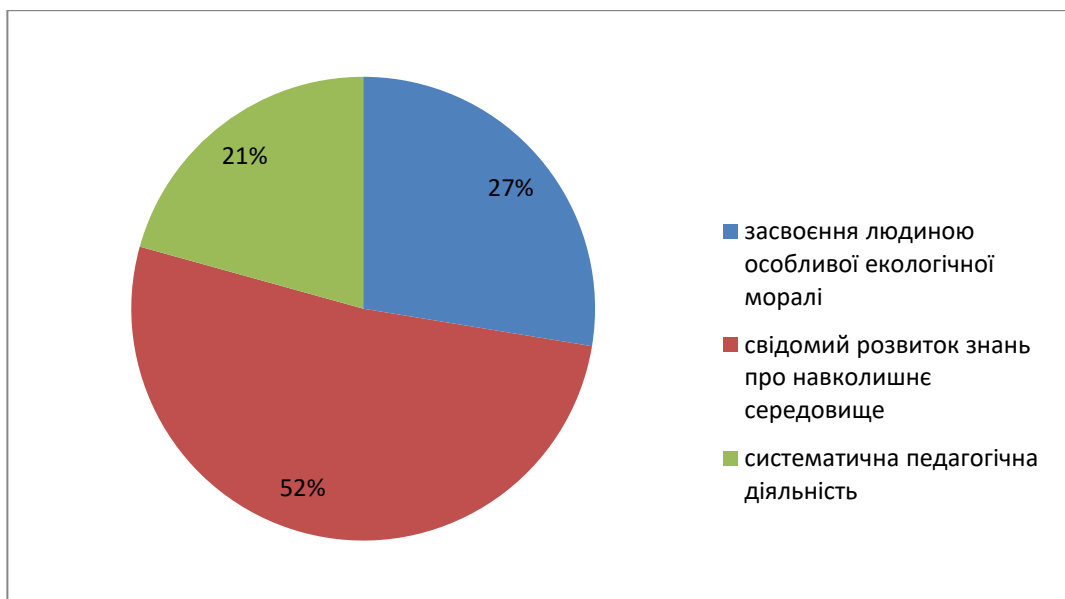

Рис. 2.2.3. Відповіді на запитання анкети «Дайте визначення поняття екологічна освіта»

На запитання «Чи впливає людина на довкілля?» (Рис. 2.2.4) більшість опитаних респондентів відповіли «Так» 83%; «Звичайно впливає» 7%; «Діяльність людини призводить до постійного забруднення» 7%; «Звичайно впливає, адже людина - частина природи» 3%. Відповіді «Ні» - жодної.

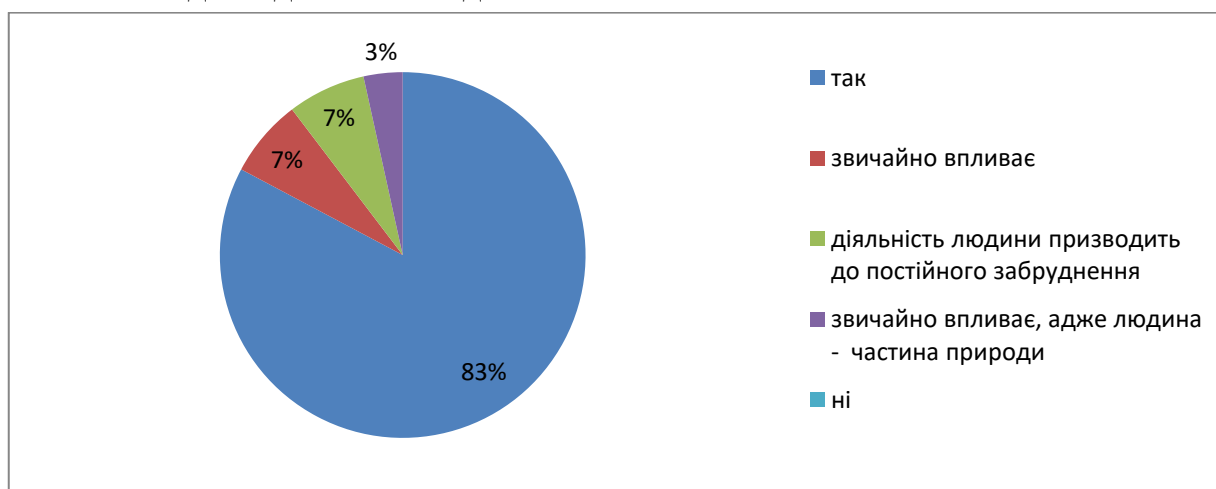

Рис. 2.2.4. Відповіді на запитання анкети «Чи впливає людина на довкілля?»

Отримані дані свідчать про розуміння вчителями суті поняття «екологічно свідомо поведінка» та наявності чіткого розуміння згубності людської діяльності на природу.

Наведемо декілька прикладів відповідей на запитання «Чому формування екологічної компетентності у молодших школярів відіграє першочергову роль у їхньому навчанні?».

«Діти молодшого шкільного віку вбирають знання як губку, тому важливо вкладати в них знання для формування екологічної

компетентності. Ці знання допоможуть їм у майбутньому змінити світ на краще для їхнього добробуту».

«Я гадаю, що зараз час глобальної кризи, і тому слід звертати увагу учнів до цього питання. З кожним роком погіршується ситуація у світі: глобальне потепління, танення льодовиків, надмірне використання природних ресурсів, що призводить до перевантаження планети відходами, вичерпання запасів – усе це призводить до непоправних наслідків. Від цього покоління залежить майбутнє нашої планети Землі».

«Тому що молодші школярі – це підростаюче покоління, наше майбутнє. Важливо щоб всі – дорослі і діти – стали на шлях співробітництва з природою. Початкова школа це сходишка збагачення людини знаннями про природне і соціальне оточення, знайомство її з загальною, цілісною картиною світу і формування науково-обґрунтованого, морального і естетичного ставлення до нього». (рис. 2.2.5.)

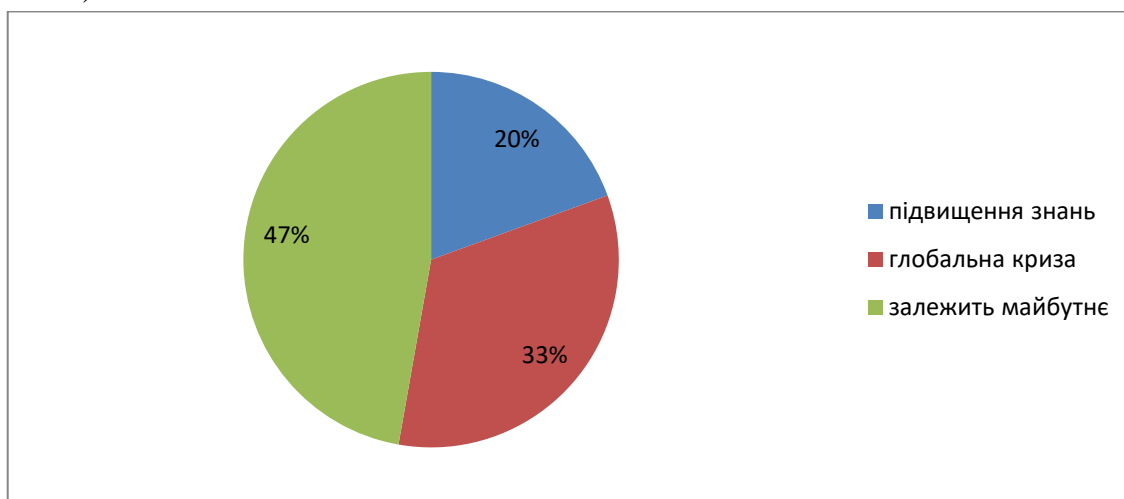

Рис. 2.2.5. Відповіді на запитання анкети «Чому формування екологічної компетентності у молодших школярів відіграє першочергову роль у їхньому навчанні?»

Отже, 47% вважають, що від виховання підростаючого покоління залежить майбутнє планети; або ж що ці знання допоможуть у майбутньому змінити світ на краще. 33% вважають, що зараз глобальна криза і саме час звернути увагу на екологію 20 % респондентів виявляють бажання сприяти підвищенню знань здобувачів освіти з цієї важливої теми. Різноманітність відповідей і відсутність тих, хто утримався вказує на не байдужість респондентів до проблеми екологічної безпеки

Педагоги були одноставними у відповіді на запитання, чи сприяють підвищенню пізнавальної активності ігри екологічного спрямування.

На запитання «Які методи на уроках «Я досліджую світ», Ви використовуєте для формування екологічної компетентності?» були наступні відповіді (Рис. 2.2.6.)

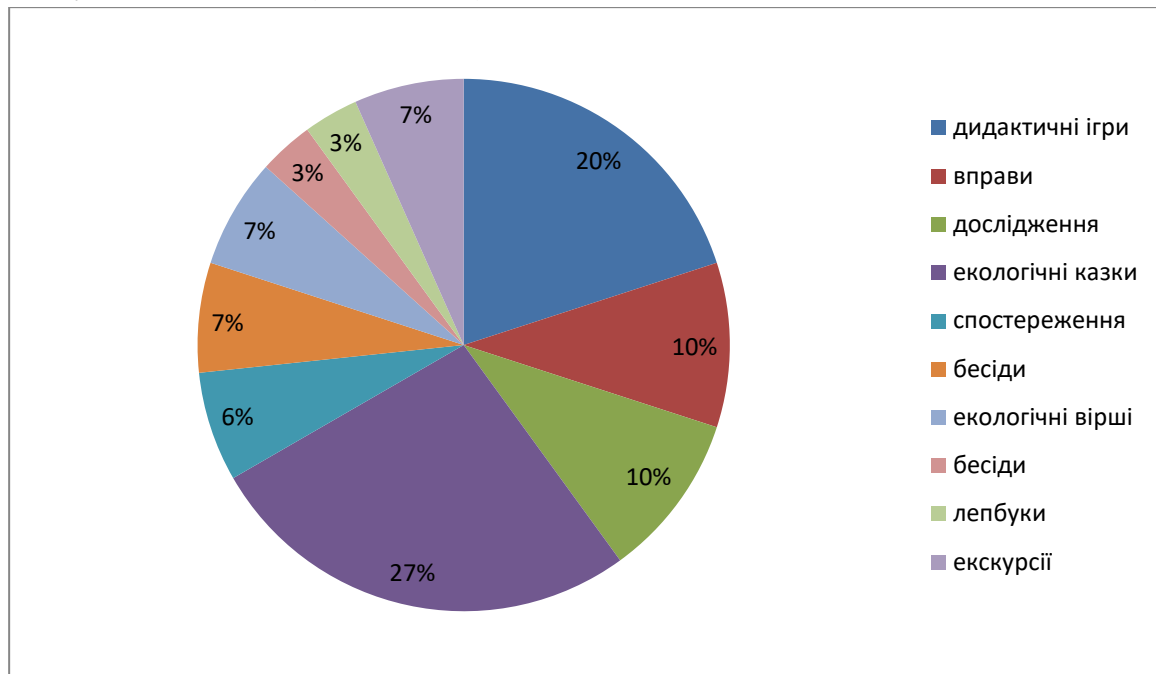

Рис. 2.2.6. Відповіді на запитання анкети «Які методи на уроках «Я досліджую світ», Ви використовуєте для формування екологічної компетентності?»

Отримані дані свідчать, що більшість опитаних надає перевагу методу екологічних казок під час організації роботи з дітьми.

Отримані дані свідчать, що більшість опитаних вчителів використовують метод екологічних казок під час організації роботи з дітьми.

Запитання «Метод, який стимулює проєкцію особистісних станів на природні об'єкти через ототожнення з ними...» 69% вказали метод екологічної емпатії; 17% метод екологічної турботи; 14% метод екологічних експектацій (Рис. 2.2.7.)

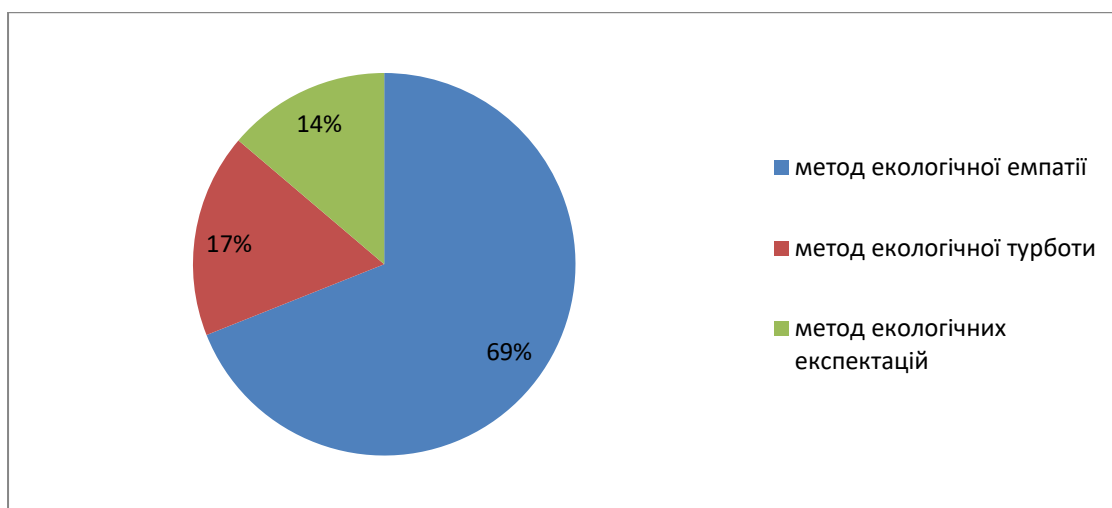

Рис. 2.2.7.Відповіді на запитання анкети «Метод, який стимулює проєкцію особистісних станів на природні об’єкти через ототожнення з ними...»

Під час опрацювання результатів відповідей на запитання «Чи доцільно запровадити в школі контейнери для сортування сміття? » визначено, що 100% опитаних вважають, що так (Рис. 2.2.8.)

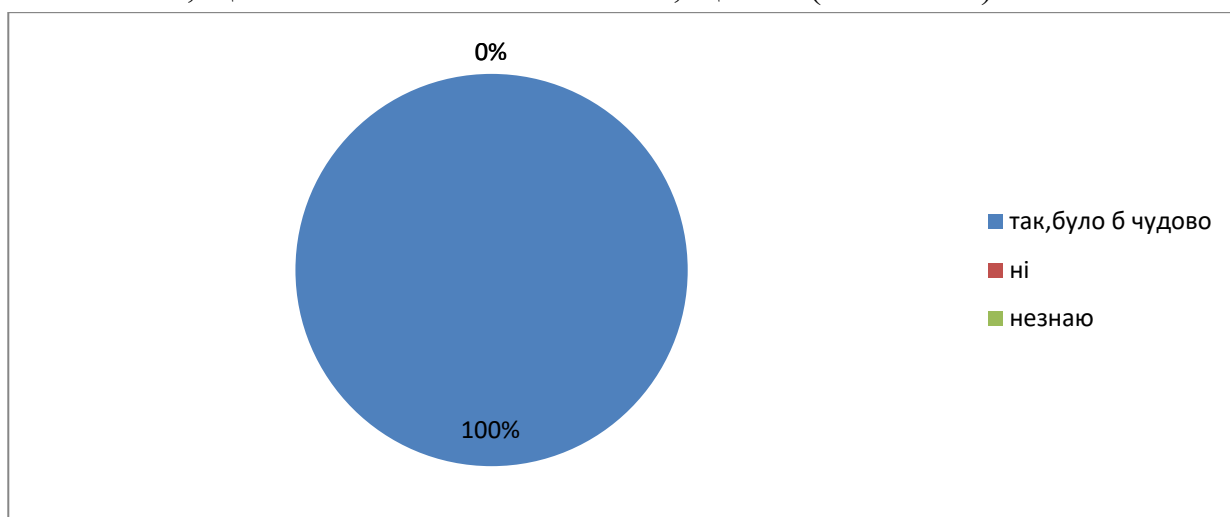

Рис. 2.2.8. Відповіді на запитання анкети «Чи доцільно запровадити в школі контейнери для сортування сміття? »

Запитання «Чи вважаєте ви себе екологічно свідомим громадянином?» отримало такі відгуки (рис.2.2.9.): 45% вважають себе таким, 55% прагнуть стати екологічно свідомим громадянином. Отримані дані вказують на потребу організації просвітницьких заходів різної тематики щодо формування екологічно свідомої громадянської позиції.

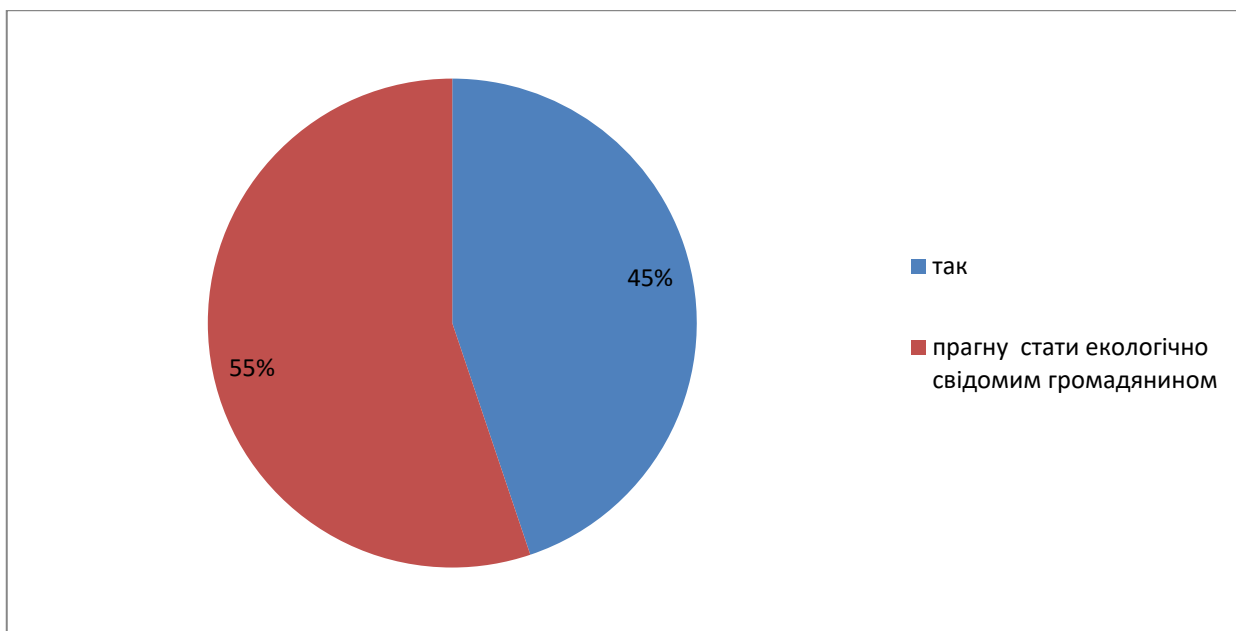

Рис. 2.2.9. Відповіді на запитання анкети «Чи вважаєте ви себе екологічно свідомим громадянином?»

Підсумовуючи результати опитування педагогів можна стверджувати, що вони обізнані з теми дослідження і цілком компетентні в розуміння основних етапів організації освітнього процесу задля формування екологічної компетентності учнів.

Експериментальна робота у класах проходила наступним чинном: після прослухування учнями модифікованої екологічної казки (за мотивами казки «Рукавичка») їм було запропоновано створити її заключну частину. Продовження казки учнями 2 класу:

«Дідусь дуже пошкодував, що так робив. Попросив вибачення у звіряток.

Цього ж дня все прибрав. І в лісі стало чисто і гарно.

Ще дідусь пообіцяв, що більше так не буде робити.

Звірятка йому пробачили і вони всі разом з дідусем пішли до нього додому пити чай та ласувати смачними смаколиками.»

Як бачимо таке закінчення здебільшого передбачає шире розкаяння дідуса у його ганебній поведінці, прибиранні лісу і налагодження добрих відносин із звірятами.

Також учні забажали створити малюнки до продовження казки.(рис. 2.2.10)

Рис.2.2.10. «Малюнки учнів 2 класу»

Завершальна частина казки учнями 4 класу:

«Озирнувся дідусь довкола та побачив що він натворив, аж стало йому не по собі, що отаке він наробив.

Взявся він за голову та відповів звірятам:

- *Що ж я таке о це наробив, я все зрозумів. Скільки ж шкоди я приніс нашому доквіллю. Вибачте мене звірята.*

Звірята відповіли:

- *Пробачимо коли все до ладу приведеш.*

Наступного дня дідусь прийшов до лісу та і не один з підмогою та спеціальною машиною, щоб сміття вивести в призначене місце для нього.

Все прибрали та ще і багато дерев посадили, щоб вони очищали повітря.»

Дане закінчення також передбачає щире розуміння дідусем своїх помилок, намагань все змінити та висадці нових дерев і лісі. (рис.2.2.11.)

Рис. 2.2.11. «Малюнки учнів 4 класу»

Таким чином, з продовження запропонованої казки обидва класи впорались легко без додаткової мотивації з боку педагога і не дивлячись у різницю у віці і розумінні суті екологічної поведінки, завершення історії були конструктивними, логічними і такими, що вказують на сформованість певних рис екологічно свідомого громадянина.

Формування екологічної компетентності молодших школярів відбувається в процесі навчання. Тому для визначення корекційного впливу екологічної казки вважаю доцільним розглянути результати анкетування серед учнів 4 класу. Так, на запитання «Як ти вважаєш чи впливає людина на довкілля?» відповіді респондентів розподілилися наступним чином: 73% вказали, що впливає, 27 % відповіли, що не впливає. Така розбіжність у відповідях свідчить, що учні свідомі у знаннях з екологічної компетентності. Для кращої наочності відсоткового розподілу відповідей респондентів розроблено діаграму (Рис. 2.2.12.):

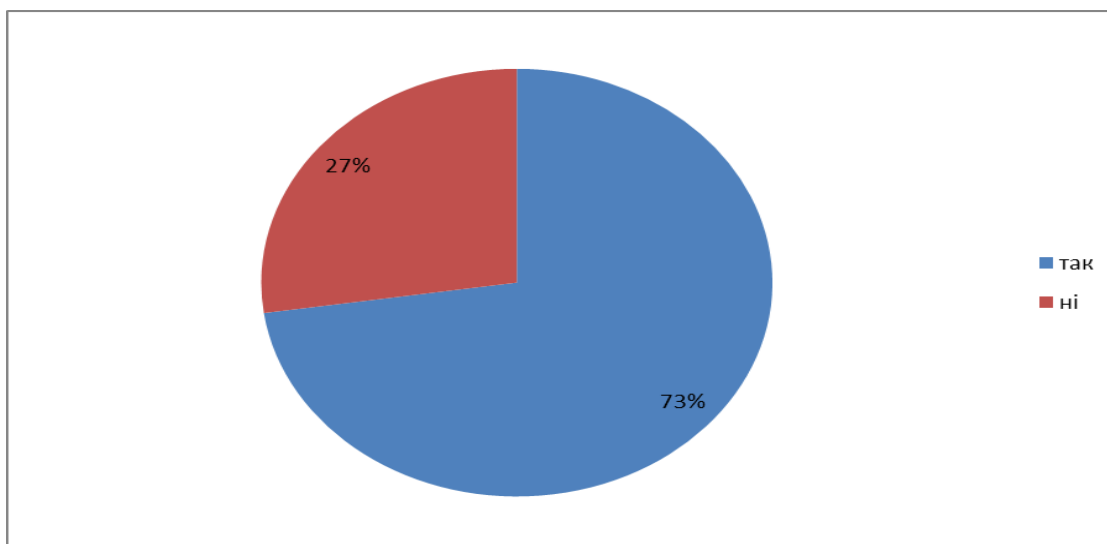

Рис 2.2.12. Відповіді на питання анкети «Як ти вважаєш чи впливає людина на довкілля?»

На запитання анкети «Що забруднює навколишнє середовище?» відповіді респондентів розподілилися між сміттям (54%), транспортними засобами (39%) та цукерки 7% ,тобто це є свідченням що учнів розуміють якої шкоди приносить навколишньому середовищу сміття та транспорт.

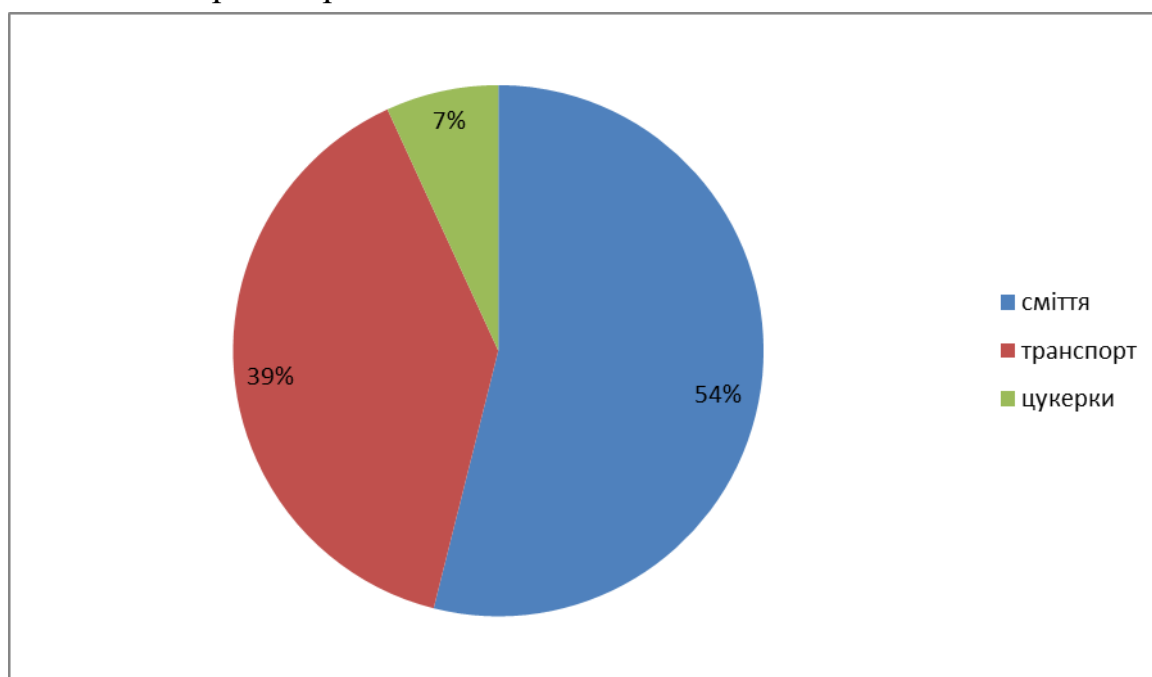

Рис. 2.2.13. Відповіді на питання анкети «Що забруднює навколишнє середовище?»

Аналіз відповідей учнів на запитання «Який предмет допомагає краще дізнатися про довкілля?» показав, що 56 % вважають таким предметом ЯДС (Я досліджую світ), 28 % вважають таким предметом математику, 7 % англійська мова та 9% читання. Такі відповіді свідчать про те що предмет «Я досліджую світ» є цікавим для цього класу і тому отримав такий

відсоток позитивних виборів.

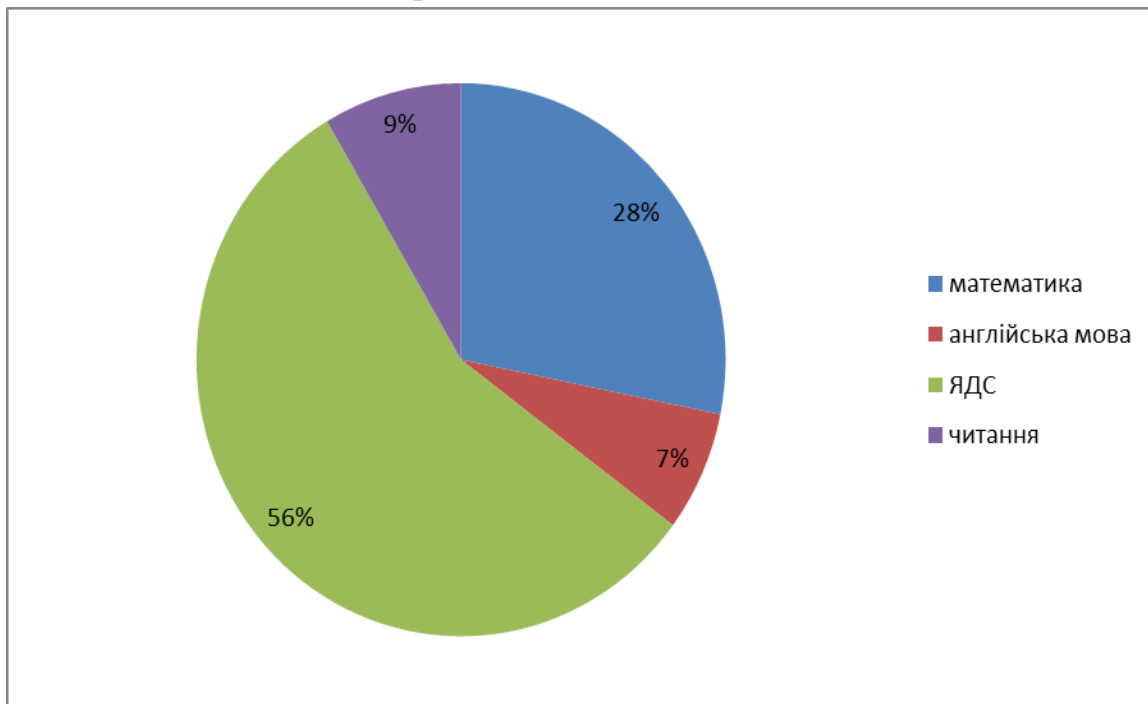

Рис. 2.2.14. Відповіді на питання анкети «Який предмет допомагає краще дізнатися про довкілля?»

На запитання анкети «Що тобі найбільше подобається на уроках «Я досліджую світ?»» (рис.2.2.15) як бачимо серед учнів 4 класу лідерами є 42% вказали на проведення досліджень, 33 % визначили спостереження. Можливим свідченням цього є вікові особливості респондентів бо в даному віці діти вже можуть спиратися на свої знання в практиці.

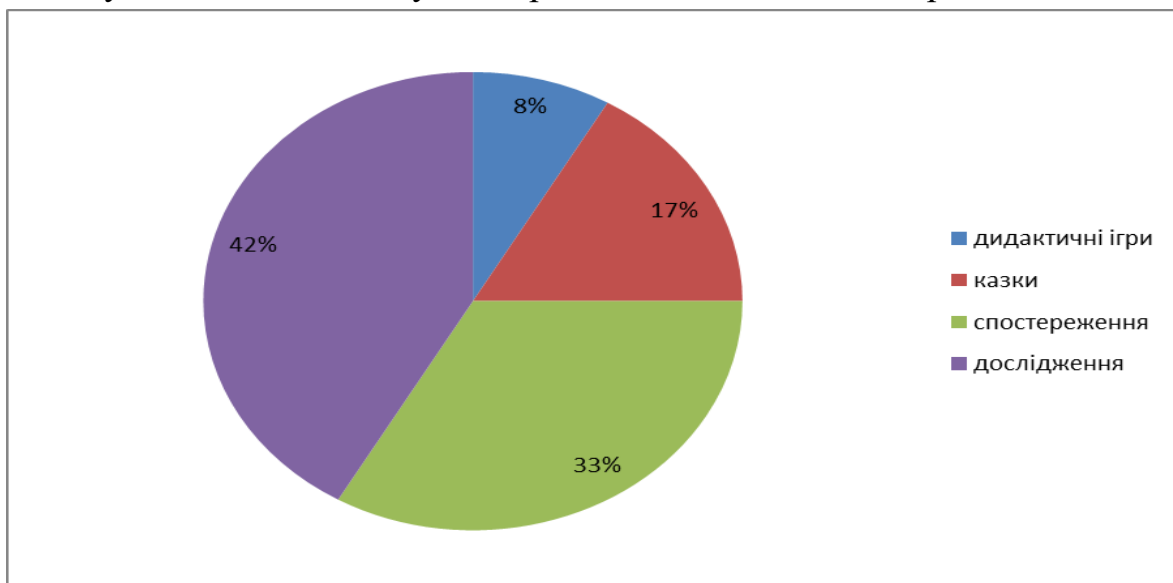

Рис.2.2.15. Відповіді на питання анкети «Що тобі найбільше подобається на уроках « Я досліджую світ?»».

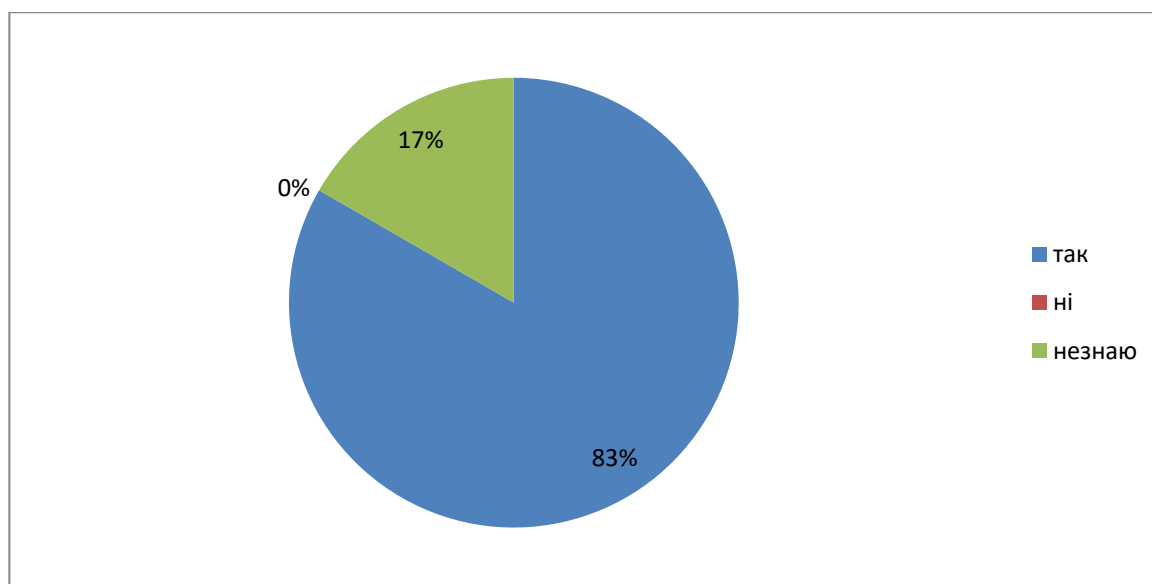

Рис. 2.2.16. Відповіді на питання анкети «Чи доцільно запровадити в школі контейнери для сортування сміття? »

Таким чином, можна зробити висновок, що учні 4 класу мають досить загальні уявлення про екологічну компетентність, розуміють певну частину інформації з теми, володіють достатнім рівнем засвоєння матеріалу.

Відповідають вимогам, які очікують при вивченні інтегрованого курсу « Я досліджую світ» а саме мають уявлення про Землю та як потрібно себе поводити, щоб не завдати шкоди їй, наводять приклади як можна зберегти навколишнє середовище та запобігти екологічній катастрофі.

Розглянемо результати анкетування серед учнів 2 класу. Так, на запитання «Як ти вважаєш чи впливає людина на довкілля?» повністю 100% учнів відповіли ствердно, що вказує на чітке розуміння учнів хто може вплинути на довколишнє середовище і від кого залежить благополуччя екологічної сфери.

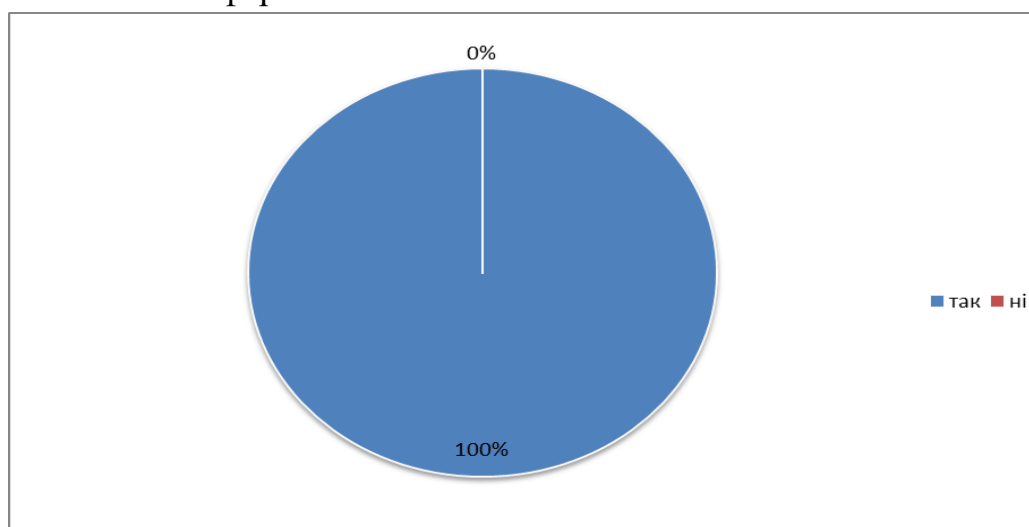

Рис. 2.2.16. Відповіді на питання анкети «Як ти вважаєш чи впливає людина на довкілля?»

На запитання анкети «Що забруднює навколишнє середовище?», відповіли побутові відходами (61%), цукерки (33%) та транспорт (6%) що вказує на наявність певного рівня знань з того, що може заподіяти сміття природі.

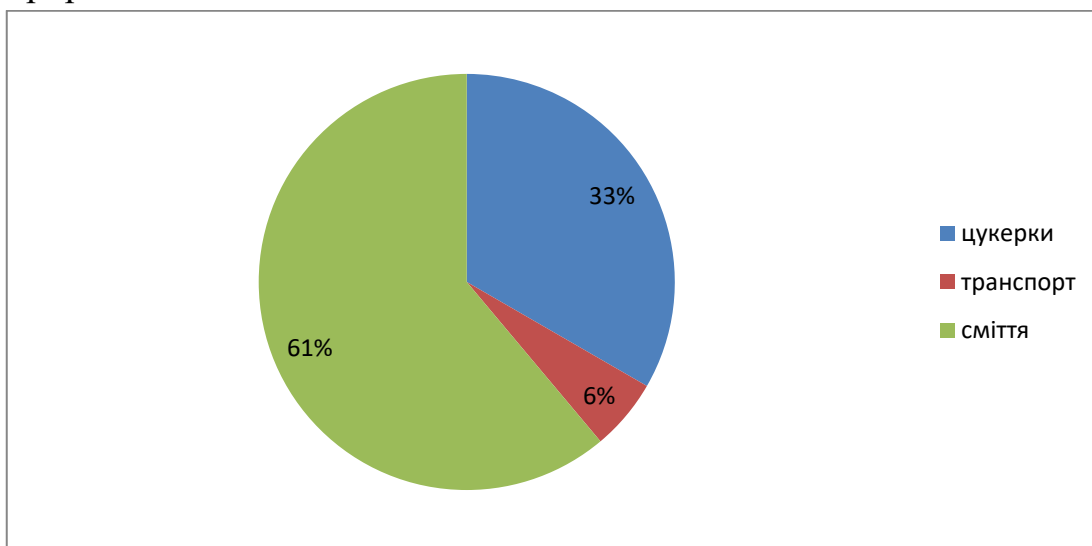

Рис. 2.2.17. Відповіді на питання анкети «Що забруднює навколишнє середовище?»

Аналіз відповідей учнів на запитання «Який предмет допомагає краще дізнатися про довкілля?» (рис.2.2.18) показав, що 83% вважають таким предметом ЯДС (Я досліджую світ), 7% вважають таким предметом математику та 10% читання. Такі відповіді свідчать про чітке розуміння за допомогою якого предмета ми дізнаємося про природу і все що з нею пов'язано.

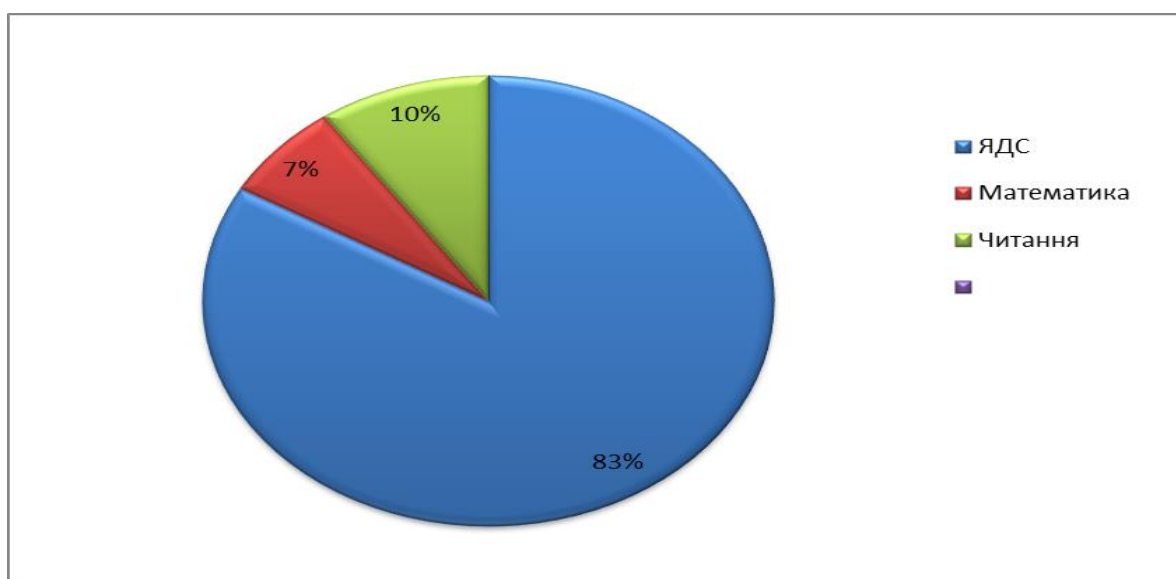

Рис.2.2.18. Відповіді на питання анкети «Який предмет допомагає краще дізнатися про довкілля?»

На запитання анкети «Що тобі найбільше подобається на уроках «Я досліджую світ?» 80% казки, 14% вказали проведення досліджень, 7%

назвали спостереження, 22% – ігри. Отримані дані свідчать про те, що казки залишаються рушійною силою до пізнання не дивлячись на зміну провідного типу діяльності.

Відмінності у відповідях між класами, що їм подобається на уроці «Я досліджую світ», так у учнів 4 класу лідером є дослідження, а в дітей 2 класу казки, це може бути свідченням, що респонденти 2 класу краще запам'ятовують матеріал через казки, тому що в своїх знаннях їм ще важко використовувати реалістичні знання, вони ще люблять пофантазувати.

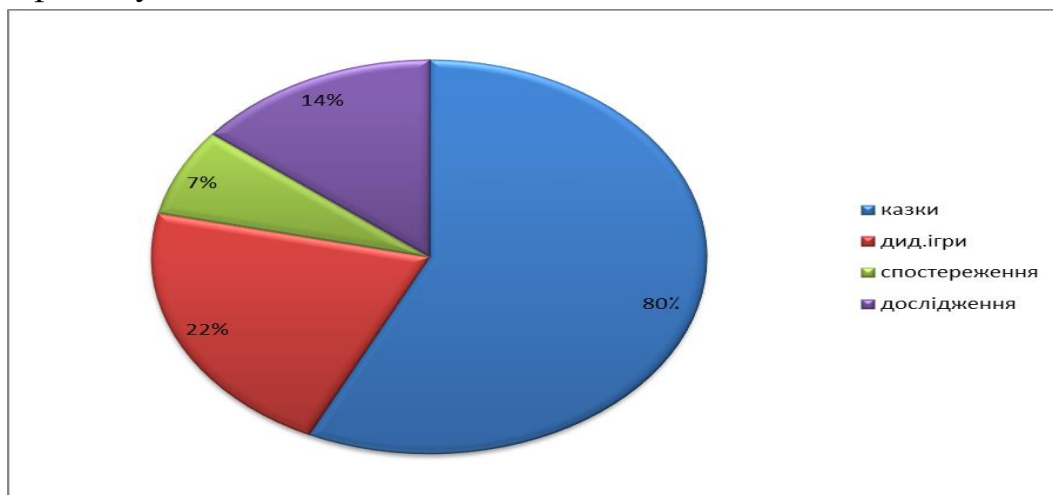

Рис.2.2.19. Відповіді на питання анкети «Що тобі найбільше подобається на уроках «Я досліджую світ?»»

Під час опрацювання результатів відповідей на запитання «Чи доцільно запровадити в школі контейнери для сортування сміття?» 29% учнів визначили, що не знають, 57% опитаних відповіли ствердно та 14% – ні. Такі відповіді вказують що учні розуміють необхідність у сортуванні сміття.

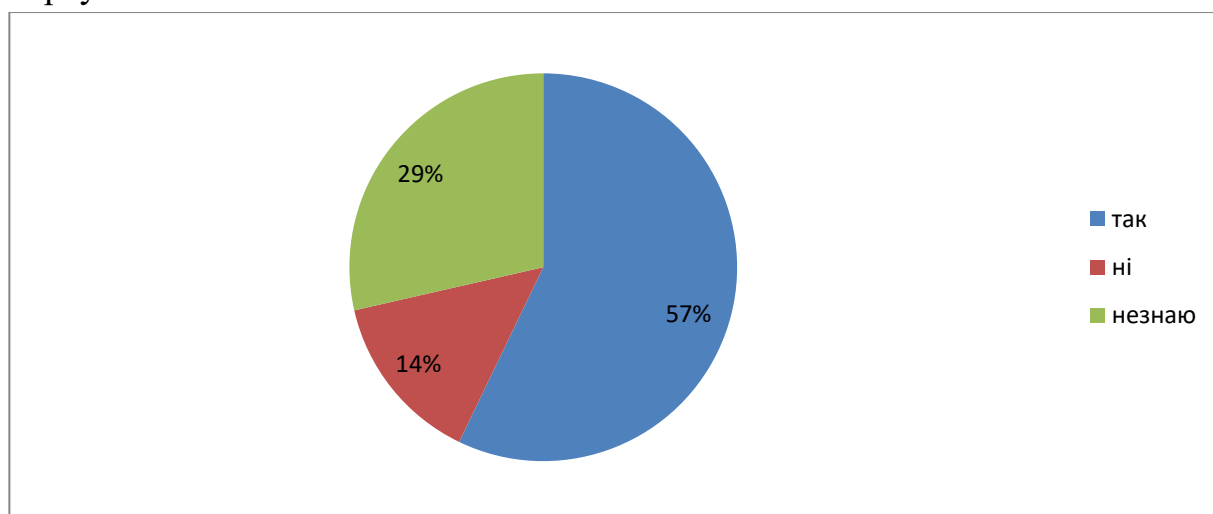

Рис.2.2.20. «Чи доцільно запровадити в школі контейнери для сортування сміття?»

Таким чином, можна зробити висновок, що учні 2 класу мають загальні уявлення, про екологічну компетентність, розуміють певну частину основних понять та термінів з теми, володіють достатнім рівнем засвоєння матеріалу.

Також можна підкреслити, що респонденти відповідають результатам очікування за освітньою програмою О. Савченка, діти можуть навести приклади, як люди впливають на довкілля та застосувати свої знання з певної категорії про природу в повсякденному житті.

2.3. Рекомендації для вчителів з формування екологічної компетентності молодших школярів

Починаючи з молодшого шкільного віку, формування основ екологічної компетентності вважається головним складником формування екологічної культури людини. При реалізації вимог екологічного виховання молодших школярів необхідний комплекс спеціальних методичних засобів і прийомів, завдяки яким вивчення природи справляло б вплив на їхні почуття й свідомість.

Вивчення педагогічних джерел та передового педагогічного досвіду підтверджує необхідність розробки педагогічних рекомендацій для формування у молодших школярів екологічної компетентності у процесі вивчення предмету «Я досліджую світ». Важливо приділяти особливу увагу до відбору змісту, форм та методів формування екологічної компетентності. Вирішення цієї проблеми у педагогічній діяльності потребує оптимізації всієї системи навчально-виховного процесу у молодшій школі.

По-перше, у процесі формування екологічної компетентності молодого покоління важливим є високий рівень екологічної свідомості самого вчителя, оскільки учням початкової школи властиве наслідування дій дорослого. Тому вчитель, його дії та вчинки мають стати прикладом для учнів. Водночас, вплив педагога на дитячі почуття та емоції вельми позитивно сприяє формуванню екологічних переконань та ціннісних орієнтацій.

По-друге, формування екологічної компетентності молодших школярів повинно базуватись на усвідомленні ними елементарних основ екологічного природокористування, дотриманні правил природоохоронної поведінки, дбайливого та ощадного використання природних ресурсів, розуміння важливості збереження природи.

По-третє, формування екологічної компетентності має включати не тільки формування відповідального ставлення до природи, яке ґрунтується на переконанні, що природа належить усьому суспільству, в тому числі й майбутньому поколінню людей, а й у потребі безпосереднього спілкування з природою, необхідності знання та розуміння норм та правил поведінки в ній, готовності до природоохоронної діяльності, вихованні вмінь та навичок непрагматичної взаємодії з природою.

По-четверте, дидактичною основою формування у молодших школярів екологічної компетентності повинна стати інтеграція до початкової природничої освіти особливостей регіонального компонента у вивченні природи, що надасть можливість школярам наочно знайомитись з навколишнім середовищем.

По-п'яте, слід активно використовувати метод співпереживання особистістю стану природного об'єкта, а також співчуття до нього. Цей метод передбачає перенесення дитиною власних станів на природні об'єкти і навпаки (природних станів на себе) шляхом ототожнення з ними (співпереживання), а також переживання власних емоцій і почуттів з приводу стану природних об'єктів (співчуття). Також важливу роль має такий метод, як художнє використання розумових образів (в нашому випадку – відображення світу природи засобами екологічної казки). Справа в тому, що екологічні казки ненав'язливо виховують у дітях любов до навколишнього світу. Головне, що казки вчать дитину пізнавати навколишній світ не тільки розумом, але й, так би мовити, серцем, а це достатньо важливо для екологічного виховання дитини. Крім того, екологічна казка містить у простому і доступному для дітей форматі інформацію про навколишній світ, життя тварин, закони природи тощо. Таким чином казки не тільки виховують, а й дають учням початкові знання про особливості природних явищ, допомагають усвідомити загальну картину світу. Казки в захопливій формі пояснюють сутність тих чи інших екологічних проблем, їх причини, допомагають осмислити навколишній світ і взаємозв'язки всього живого в ньому.

Висновки до розділу II

Формування екологічної компетентності учнів забезпечується не лише реалізацією відповідного змісту освіти, а й відповідними методами та технологіями навчання, що визначають потенціал продуктивності

екологічно обґрунтованих практик поведінки. Досвід екологічної діяльності – це не лише процес-діяльність, а й особистісна характеристика – емоційно-ціннісне ставлення до світу, смислове самовизначення, ініціативність і відповідальність за свої дії, рівень і зміст мотивації, стійкість.

В Новій українській школі екологічна освіта відбувається за 2 типовими навчальними програмами це під керівництвом О.Савченка та Р. Шияна в них на достатньому рівні приділяється увага формуванню екологічної компетентності серед молодших школярів та пропонуються різноманітні методи та засоби.

В даний час можна розглядати такий дієвий метод формування екологічної компетентності серед учнів початкової ланки як казка, а саме екологічна казка яка може просвітити і навчити, об'єднати дітей і дорослих, викликати сильні емоції та спонукати до дії. В арсеналі сучасної педагогічної науки є як народні, так і авторські казки, які блискуче розкривають світ природи. Вченими доведено, що екологічна казка, що відрізняється передачею пізнавальної, науково достовірної інформації через казкові образи, має сильний вплив на особистість дитини.

ВИСНОВКИ

В реаліях нашого сьогодення гостро постає проблема екологічної обізнаності людства. Спостерігаючи за проблемами, які виникають в природничій сфері такі як: глобальне потепління, загибель водойм, використання хімічних речовин у господарстві дуже шкодить довкіллю. Все це відбувається від не розуміння своєї поведінки людини. Тому в Новій українській школі приділяється багато уваги саме екологічній освіті молодших школярів, тому що саме своїм віковим особливостям в них можна сформувати правильне відношення до природи та поведінку в ній.

Екологічна компетентність – поняття багатогранне, тому розуміння її змісту залежить від багатьох факторів. Центральним елементом системи екологічної компетентності є особистість – людина, яка має «екоцентричний» тип екологічної свідомості і характеризується такими ознаками: психологічна інтегрованість у світ природи, суб'єктивний характер сприйняття природних об'єктів; прагнення до непрагматичної взаємодії зі світом природи.

Експериментальне дослідження було проведено серед здобувачів освіти Количівського ліцею та студентів магістратури НУЧК ім. Т.Г. Шевченка. Дослідження рівня сформованості екологічної компетентності здійснювалось завдяки авторським анкетам, які було розроблено відповідно до вікових особливостей респондентів та з дотриманням мети дослідження.

Аналізуючи в ході дослідження даної теми Типових навчальних програм можна сказати про те що вони дають змогу педагогу самостійно обирати й формувати інтегрований та автономний спосіб подання змісту із освітніх галузей Державного стандарту, добирати дидактичний матеріал, орієнтуючись на індивідуальні пізнавальні запити і можливості учнів в процесі формування екологічної компетентності. Реалізація завдань екологічного виховання відбувається шляхом освоєння курсу «Я досліджую світ».

На підставі з'ясування сутності поняття «екологічної компетентності учнів молодших класів» і врахування особливостей молодшого шкільного віку визначено такі компоненти сформованості екологічної компетентності учнів молодших класів:

– когнітивний (знання про об'єкти і явища природи, взаємозв'язок і залежність між компонентами живої і неживої природи);

– емоційно-ціннісний (прагнення до збереження об'єктів природи; захоплення об'єктами живої та неживої природи; уміння бачити красу природи);

– діяльнісний (практичні уміння дбати про об'єкти природи; навички екологічної поведінки).

Дослідження передбачало аналіз та оцінку стану сформованості екологічної компетентності учнів молодших класів та вивчення стану сформованості екологічної компетентності в педагогів закладу освіти.

Одержані результати дослідження засвідчили, що учні мають загальні уявлення про екологічну компетентність, розуміють певну частину інформації з теми, володіють достатнім рівнем засвоєння матеріалу та відповідають результатам очікування навчальним програм. Деякі відмінності у відповідях учнів 2 та 4 класу, вказують на те що, респонденти 2 класу краще сприймають навчальний матеріал за допомогою цікавих картинок, екологічних казок, розповідей, ігрових вправ, люблять ще пофантазувати, а учні 4 класу більше сформовані, вони можуть вже аналізувати та робити висновки в своїй діяльності, в роботі використовують свій досвід, який набули протягом навчальних років.

Дослідження результати серед педагогів засвідчили, що вони мають достатні знання з теми екологічного виховання та впроваджують різноманітні методи роботи задля формування екологічно свідомої позиції в здобувачів освіти.

Підсумовуючи результати дослідження можна стверджувати, що завдяки впровадженню в роботу з формування екологічної компетентності екологічної казки, можливо вплинути на рівень обізнаності респондентів з теми та є свідченням доцільності використання вказаного методу.

Використання такого методу як екологічна казка є дієвим у формуванні екологічної компетентності молодших школярів і може бути дієвим інструментом під час організації занять з екологічного виховання.

В підручниках до даного предмету приділяється багато уваги дослідженням та спостереженням, що дає учням краще пізнавати навколишнє середовище практичними навиками, також приділяється увага і казкам з природничим змістом.

Високі результати експериментального дослідження вказують на ефективність використання казки в роботі вчителів в сфері

екологічної освіти, що є показником для використання і впровадження такого засобу в роботі на рівні з дослідженням та спостереженням.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти : зб. наук. праць / за заг. ред. Н.А. Басюк. – Житомир: вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2017. – 292 с.
2. Андрусенко І.В. Особливості реалізації змісту інтегрованого курсу «Я досліджую світ» в умовах Нової української школи / І.В. Андрусенко, Н.В. Котелянець, О.В.Агеєва // Початкова освіта: методичні рекомендації щодо організації навчального процесу в 2018/2019 навчальному році. / – К.: УОВЦ «Оріон», 2018. – С.102-110.
3. Андрусенко І.В. Формування екологічної грамотності молодших школярів в інтегрованому курсі «Я досліджую світ»: методичні рекомендації/ Андрусенко І.В. — Київ: Педагогічна думка, 2020 —75 с.
4. Бачинський Г. Рациональне природокористування та охорона навколишнього середовища. К.: Ранок, 2017. – 48 с.
5. Бібік Н.М. «Я досліджую світ» підручник для 1-4 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах). – Харків: Вид-во «Ранок» 2020.
6. Біла книга національної освіти України / Акад. пед. наук України; за ред. В.Г. Кременя. - К.: Інформ. системи, 2011. - 342 с.
7. Беленька Г. В. Дошкільнятам про світ природи. Старший дошкільний вік / Г. В. Беленька, Т.С. Науменко, О. А. Половіна. – К. : Генеза, 2013.– 115 с.
8. Беленька Г. В. Казка як засіб екологічної освіти / Г. В. Беленька // Освіта та розвиток особистості. – 2015. – №5 (36). – С. 14–18.
9. Большакова І.О. Я досліджую світ: підруч. інтерг. курсу для 1-2 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах). – Харків : Вид-во «Ранок», 2018.
10. Вікова та педагогічна психологія: Навч. посіб. / О.В. Скрипченко,Л.В. Долинська, З.В. Огороднійчук та ін.- К.: Просвіта, 2001.- 416 с.
11. Войтович А. Ю. Форми екологічного виховання молодших школярів (друга половина ХХ століття) / Анна Юріївна Войтович// Педагогічний альманах: збірник наукових праць / редкол. В. В. Кузьменко (голова) та ін. – Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2015. – Випуск 27. – С. 250–255.
12. Волощенко О.В. «Я досліджую світ» підручник для 1-4 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах). – Київ: Світич,2020.
13. Гільберг Т.Г. «Я досліджую світ» підручник для 1-4 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах). – Київ: Генеза, 2019.
14. Глухова Н.Є. Емоційне спілкування дитини з природою як умова творчого осягнення світу // Дошкільне виховання. – 2001. – №10.

15. Гончарова С.М. Екологічне виховання – один із аспектів виховання самосвідомості в контексті гуманізації навчально-виховного процесу / С.М. Гончарова // Екологічний вісник. – 2003. – № 5 – 6. – С. 21 – 26
16. Грошовенко О.П. Використання проектної технології у формуванні основ екологічної культури дітей дошкільного та молодшого шкільного віку / О.П. Грошовенко // Вісник науково-методичних досліджень Вінницького гуманітарно-педагогічного коледжу / [ред. кол.: Слободинська Т.С. (гол. ред.) та ін.]. – Вінниця : Вінницька міська друкарня, 2017. – Випуск 4(24). – С. 102-108.
17. Державний стандарт початкової освіти. Київ. 2018. – URL: <http://dano.dp.ua/attachments/article/303/Державний%20стандарт%20початкової%20освіти.pdf>
18. Дробноход М.І. та інші. Концептуальні основи формування екологічного мислення та здібностей людини будувати гармонійні відносини з природою: [Кол. моногр.] / М.І. Дробноход, Ф.В. Вольвач, С.І. Іваненко. – К.: МАУП, 2000. – 76 с.
19. Дужук С. Використання казки в екологічному вихованні учнів. // Початкова школа. — 2007. — №6. — С. 38–39.
20. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; гол. ред. В.Г. Кремень. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
21. Закон України «Про освіту» від 19.01.2019 р. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
22. Зацаринна А, О., Коваль В.О., Кисла О.Ф. Наступність між дошкільною і початковою освітою в екологічному вихованні дітей / Інноваційна педагогіка. – Випуск 40. 2021 : Вид-во Причорноморський науково-дослідний інститут економіки та інновацій, 2021. – С.24-27.
23. Зязюн І.А. Філософія педагогічної дії: монографія / І.А. Зязюн. – Черкаси: Вид-во ЧНУ ім. Богдана Хмельницького, 2008. – 608 с.

24. Камінська О. Як подолати страх? Допоможе казка! [Електронний ресурс] / О. Камінська. - Електрон. текстові дан. // Дошкільне виховання. – 2017/1. – № 4. – С. 10-12.
25. Коваль В.О. Сучасні підходи до екологічного виховання в новій українській школі /В.О.Коваль// матеріали III Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції «Підготовка майбутніх педагогів у контексті стандартизації початкової освіти». – 18 вересня 2019 року, м. Бердянськ. – 2019, – С.31-35.
26. Коренева І. М., Міськова О. В., Єременко Н. С. Марійчині сни : Екологічні казки. – Суми : Вінниченко М. Д., 2018. – 24 с.
27. Курдидик С.В., Кавчак В. С. Підвищувати ефективність екологічного виховання. //Початкова школа. – 1987. – № 12 – С. 51.
28. Лазарук А. Цінності людини у науково-психологічному осмисленні / А. Лазарук // Психологія і суспільство. – 2003. – № 2. – С. 19–37.
29. Лисенко, Л. Казкові дороги : заняття для дітей серед. групи / Людмила Лисенко // Палітра педагога : всеукр. вид. для педагогів та батьків. – 2015. – № 2. – С. 18-19.
30. Лозова В. І., Троцько Г. В. Теоретичні основи виховання і навчання: навч. посіб. / В. І. Лозова, Г. В. Троцько. — 2-е вид., випр. і допов. — Харків: ОВС, 2002. — 400 с.
31. Лохвицька Л. Розвивальне предметне середовище в дошкільних навчальних закладах: навч.- метод. посіб. / Л. Лохвицька. К. : Редакції газет з дошкільної та початкової освіти, 2019, – С. 80.
32. Лупаренко С.Є. Специфіка розвитку пізнавальної активності учнів молодшого шкільного віку / С.Є. Лупаренко // Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки. – Запоріжжя: [б. в.], 2009. – Вип. 54. – С. 282-286.
33. Максимова О.О. Формування екологічної компетентності як складової готовності дитини до школи / О.О. Максимова // Педагогічна освіта: теорія і практика : Збірник наукових праць / Кам'янець-Подільський національний

університет імені Івана Огієнка; Інститут педагогіки НАПН України [гол. ред. Лабунець В.М.]. – Вип.24 (1-2018). – Ч.1. – Кам'янець-Подільський, 2018. – С. 329 – 334.

34. Маршицька В.В. Сутнісні характеристики екологічної компетентності учнів початкової школи / В.В. Маршицька // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: [зб. наук. праць]. – Київ, 2005. – Кн. 2. – Вип. 8. – С. 20 – 26.

35. Матузова І. Г. Структура моделі системних професійно важливих характеристик екологічно вихованого фахівця / І. Г. Матузова // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. Вип. 13. Запоріжжя, 2011. – С. 116-124.

36. Мелаш В.Д. Екологічна казка як засіб формування екоетичних понять у молодших школярів / В.Д. Мелаш, Л. В. Приступа // Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету: зб. наук. праць / ред. кол.: С.Н. Прийма (голов. ред.) та ін. – Мелітополь: Вид-во «Мелітополь», 2013. – (Серія «Педагогіка»; вип. 1 (10)'2013. – С.122-125.

37. Методика ознайомлення дітей з природою: Хрестоматія / укл. Н. М. Горопаха. – К.: Видавничий Дім «Слово», 2012. – С. 432.

38. Недодатко Н. Г. Основи природознавства з методикою ознайомлення дітей з природою : Курс лекцій. Ч. 1–2 : навч. посібник / Н. Г. Недодатко. – Кривий Ріг : КНУ, 2013.

39. Олійник Н.Ю. Формування екологічної компетентності студентів гідрометеорологічного технікуму у процесі навчання інформаційних технологій. /Наталія Юріївна Олійник/ Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.02 – теорія та методика навчання з технічних дисциплін. – Харків, 2005. – С.20.

40. Організація дитячої ігрової діяльності в контексті наступності дошкільної та початкової освіти : навч.-метод. посіб. / за ред. Г. С. Тарасенко. – Київ : Слово, 2010. – 320 с.

41. Підпипна Л. Казка в роботі практичного психолога та соціального педагога / Л. Підпипна // Психолог. – 2012. – № 20. – С. 43-47.
42. Попова І. В. Поняття і структура екологічного виховання особистості в системі виховної діяльності / І.В. Попова // Науковий вісник. Серія «Філософія». – Харків: ХНПУ, 2016. – Вип. 46 (Ч. І). – С. 151-165.
43. Пустовіт Н. Екологічна компетентність школярів//Н.Пустовіт/Управління освітою. –2008.–№14. – <https://lib.iitta.gov.ua/pdf>
44. Присяжнюк Л. Екологічна казка у роботі зі старшими дошкільнятами / Л. Присяжнюк // Дошкільнє виховання. – 2014. – № 9. – С. 20-22.
45. Присяжнюк Л.А. Організація активно-дієвого пізнання дошкільниками природи в контексті педагогіки емпauerменту / Л. А. Присяжнюк // Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти в контексті європейських освітніх стратегій : збірник матеріалів звітної науково-практичної конференції викладачів і студентів інституту педагогіки, психології і мистецтв (м. Вінниця, ВДПУ ім. М. Коцюбинського, 05-06 квітня 2016 р.) / за ред. Г. С. Тарасенко ; Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, інститут педагогіки, психології і мистецтв. – Вінниця : Нілан-ЛТД, 2016. – С. 44-48.
46. Програма дій “Порядок денний на ХХІ століття”: Ухвалена конференцією ООН з навколишнього середовища і розвитку в Ріо-деЖанейро (Саміт “Планета Земля”, 1992 р.): Пер. з англ. – 2-ге вид. – К.: Інтелсфера, 2000. – 360 с.
47. Прозорова, Л. Казки, що вчать доброти [Текст] : виховуємо лідерів // Дошкільнє виховання. – 2017. – № 3. – С. 16-18.
48. Пруцакова О.Л. Сутність та види екологічної компетентності особистості // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді. Зб. наук. праць. – Київ, 2005. – Вип.8. – Кн.2. – С. 16-19.
49. Садовенко С. Виховання народною казкою / С. Садовенко. – К.: «Шкільний світ», 2011. – 127 с.

50. Смаглій О. Застосування ігрових ситуацій на уроках природознавства // Поч. школа. — 2003. — №3. — С. 20-21.
51. Соф'янчук Л. Казка як засіб розвитку особистості / Л. Р. Соф'янчук. - Кіровоград. — 2013. — 25 с.
52. Соф'янчук Л. Формування основ народознавства засобами української народної казки / Л. Р. Соф'янчук. — Кіровоград. — 2013. — С.10
53. Тарасенко Г. С. Навчаємо пізнавати природу. Позакласна виховна робота з молодшими школярами / Г. С. Тарасенко. — Х.: Вид. група “Основа”, 2008. — 204 с. — (Серія “Виховання в школі”)
54. Технологічні аспекти дослідницького навчання молодших школярів (з досвіду Заслуженого вчителя України Ю.М. Олійник) / Г.Г. Кіт // Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти в контексті європейських освітніх стратегій: збірник матеріалів науково-практичної конференції викладачів і студентів інституту педагогіки, психології і мистецтв (Вінниця, ВДПУ ім. М. Коцюбинського, 6-8 квітня 2016 р.) / за ред. Г.С. Тарасенко; Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, інститут педагогіки, психології і мистецтв. — Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2015. — Вип. 5. — С. 134–138.
55. Типова освітня програма, розроблена під керівництвом О.Я. Савченко 1-4 клас <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/tipovi-osvitni-programi-dlya-2-11-klasiv>
56. Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Шияна Р. Б. 1-4 клас <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/tipovi-osvitni-programi-dlya-2-11-klasiv>
57. Ушинський К. Педагогічні твори / К. Ушинський. — К.: Педагогіка, 1990. — 528 с.
58. Федорова М. А. Особливості формування системи особистісних цінностей у дітей // Сучасні підходи до організації освітнього процесу у закладах дошкільної освіти та початковій школі: зб. науково-метод. праць / за

заг. ред. О.О.Максимової, М. А.Федорової. — Житомир: ФОП Левковець, 2018. — С. 9-12.

59. Формування екологічної компетентності школярів: наук. метод. посібник / Н. А. Пустовіт, О. Л. Пруцакова, Л. Д. Руденко, О. О. Коленькова. — К.: Педагогічна думка, 2008. — 64 с.

60. Шарко В.Д. Сучасний урок фізики: технологічний аспект: Посібник для вчителів і студентів. — К., 2005. — 220 с.

УКРАЇНА

ІВАНІВСЬКА СІЛЬСЬКА РАДА
ЧЕРНІГІВСЬКОГО РАЙОНУ ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ
ВІДДІЛ ОСВІТИ, КУЛЬТУРИ, ТУРИЗМУ, СІМ'Ї, МОЛОДІ ТА СПОРТУ

Количівський ліцей Іванівської сільської ради

Чернігівського району Чернігівської області»

вул. Шкільна, 24а, с. Количівка, Чернігівський район, Чернігівська область, 15563
тел. (0462) 689-515 e-mail: kolichivskazosh@gmail.com Код ЄДРПОУ 26513866

ДОВІДКА

Пельо Катерина Володимирівна дійсно проводила дослідження на базі Количівського ліцею у 2 та 4 класах.

Директор

Теплуха В.М.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М. П. ДРАГОМАНОВА
ПЕДАГОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

СЕРТИФІКАТ / CERTIFICATE

ЗАСВІДЧУЄ, ЩО

Пельо Катерина

ВЗЯВ/ЛА УЧАСТЬ У ІХ ВСЕУКРАЇНСЬКІЙ НАУКОВО-ПРАКТИЧНІЙ СТУДЕНТСЬКІЙ ІНТЕРНЕТ-КОНФЕРЕНЦІЇ
«**НАУКОВИЙ ПРОСТІР СТУДЕНТА:
ПОШУКИ І ЗНАХІДКИ**»

Загальна кількість академічних годин: 6 (0,2 кредиту ЄКТС)

28 квітня 2022 р., м. Київ

ОЛЕФІРЕНКО Т. О.
ДЕКАН ПЕДАГОГІЧНОГО
ФАКУЛЬТЕТУ

ЗОЛОТАРЕНКО Т. О.
ГОЛОВА НТСА
ПЕДАГОГІЧНОГО
ФАКУЛЬТЕТУ

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КРИВОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М.П. ДРАГОМАНОВА
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ ТА ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ
ДЕПАРТАМЕНТ ОСВІТИ І НАУКИ
ДНІПРОПЕТРОВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ
КЗ «НІКОПОЛЬСЬКИЙ ФАХОВИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ КОЛЕДЖ» ДОР»

СЕРТИФІКАТ

№ 000221/с-2022

засвідчує, що

Пельо Катерина Володимирівна

взяв (взяла) участь у роботі І Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції

«**ОСВІТА ХХІ СТОЛІТТЯ: АКсіОЛОГІЧНИЙ ВИМІР**»

Кількість годин: 6 годин/0,2 кредитів ЄСТS

02 грудня 2022 року, м. Нікополь

В.о. директора коледжу,
кандидат психологічних наук

Наталія ШЕВЧУКОВА